

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİMİ BİLİM DALI

**ORTAÖĞRETİM 9-12. SINIF ÖĞRENCİLERİNDE
SOKRATİK SORGULAMA BECERİ ÖLÇEĞİ
GELİŞTİRİLMESİ ÇALIŞMASI**

Elif Nur BOZER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ahmet KURNAZ

Konya-2014

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin

Adı Soyadı	Elif Nur BOZER
Numarası	118301031006
Ana Bilim / Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri / Eğitim Programları Ve Öğretim
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Tezin Adı	Ortaöğretim 9-12. Sınıf Öğrencilerinde Sokratik Sorgulama Beceri Ölçeği Geliştirilmesi Çalışması

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Elif Nur BOZER
	Numarası	118301031006
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri/ Eğitim Programları Ve Öğretim
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Ahmet Kurnaz
Tezin Adı	Ortaöğretim 9-12. Sınıf Öğrencilerinde Sokratik Sorulama Beceri Ökçeği Geliştirilmesi Çalışması	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Ortaöğretim 9-12. Sınıf Öğrencilerinde Sokratik Sorulama Beceri Ökçeği Geliştirilmesi Çalışması başlıklı bu çalışma 22.1.07.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Yrd. Doç. Dr. Ahmet KURNAZ

Danışman

Doç. Dr. Ercan YILMAZ

Üye

Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÇALIŞKAN

Üye

TEŞEKKÜR

Araştırma konusunun belirlenmesinden, tezimin tamamlandığı güne kadar geçen sũrede ve her aşamada benden desteklerini esirgemeyen ve beni yũreklendiren çok değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet KURNAZ' a teŐekkũr ederim.

Araştırma sũrecinde benden yardımını esirgemeyen Arř. Gør. Eyũp YURT' a, fikir ve deneyimlerini benimle paylaşan hocam Yrd. Doç. Dr. Serap YILMAZ ŐZELİ' ye, ihtiyacım olan her durumda yanımda olan ve bana destek olan mesai arkadaşım Arř. Gør. Bũra ERGİN' e ve Arř. Gør. Nurcan TEKİN' e teŐekkũr ederim.

Son olarak tez çalışmam boyunca benden maddi manevi desteğini esirgemeyen aileme, özellikle veri toplama esnasında benimle birlikte yorulan babama sonsuz teŐekkũr ederim.

Elif Nur BOZER

Konya-2014

Adı Soyadı	ELİF NUR BOZER
Numarası	118301031006
Ana Bilim / Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri / Eğitim Programları Ve Öğretim
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Tezin Adı	Ortaöğretim 9-12. Sınıf Öğrencilerinde Sokratik Sorgulama Beceri Ölçeği Geliştirilmesi Çalışması

ÖZET

Bu çalışma ortaöğretim 9-12. sınıf öğrencilerinin Sokratik sorgulama becerilerini ölçmeye yönelik bir ölçme aracı geliştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Sokratik sorgulama becerisinin belirlenen alt boyutlarına yönelik 22 maddelik bir taslak ölçek oluşturulmuştur. Uzmanlara gönderilen 22 maddelik ölçeğin önce kapsam geçerliği sağlanmış, ardından öğrenciler tarafından anlaşılır durumda olup olmadığını görmek için 5 öğrenciye uygulanmıştır. Çıkarılan maddelerle 257 öğrenciden oluşan pilot gruba uygulamaya gidilmiş ve uygulama sonucu sorunlu maddeler de çıkarılarak 13 maddelik bir ölçek elde edilmiştir. Ölçeğin son hali Konya ili merkezde bulunan farklı türlerden 8 adet okulda toplamda 778 öğrenciye uygulanmış ancak bazı verilerin eksik cevaplanmış olması sebebiyle 561 öğrenciden alınan veriler değerlendirilmiştir.

Elde edilen veriler SPSS ve AMOS programlarıyla değerlendirilmiştir. Ölçeğin açımlayıcı faktör analizi sonucu iki faktör elde edilmiş ve elde edilen bu yapı AMOS programında doğrulayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. Mükemmel uyum indeks değerleri elde edilerek yapı geçerliği sağlanmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa içtutarlık kat sayısı .74 olarak hesaplanmıştır. Bu değer “düşüncenin esasları üzerine yoğunlaşma” alt boyutu için .63, “düşüncenin standartları üzerine yoğunlaşma” alt boyutu için .61 olarak hesaplanmıştır. Çalışma sonucunda Sokratik Sorgulama beceri ölçeğinin geçerliği ve güvenilirliği sağlanmıştır.

Öğrencinin	Adı Soyadı	ELİF NUR BOZER
	Numarası	118301031006
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri / Eğitim Programları Ve Öğretim
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	A Study of Developing a Scale for Socratic Questioning Skill in 9-12. Grade High School Students

SUMMARY

This study was conducted to develop a scale to measure the Socratic Questioning skills of 9-12. grade high school students. In accordance with this purpose, directed to the sub-dimensions of Socratic Questioning, an outline scale, including 22 items was developed. By getting replies from the experts about the scale, content validity of the scale was provided. Then with 5 students comprehensibility of the scale was checked. The outline of the scale was applied to a pilot group with 257 students and the problem items were eliminated. At last 13 itemed-scale was developed. The last form of the scale was applied to 778 students going on high schools in Konya. As some of the students did not complete to answer the scale, 561 students' scales were analyzed.

The obtained data was analyzed with the SPSS and AMOS programs. By the exploratory factor analyses, two factored structure obtained and then this two factored structure analyzed by confirmatory factor analyses. The results showed that the structure has high fit index values. Cronbach Alpha value of the scale was calculated as .74. This rate was calculated .63 for the first subscale and .61 for the second subscale. At the end of the study validity and reliability of the Socratic Questioning Skill Scale were provided.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Bilimsel Etik Sayfası	iii
Tez Kabul Formu	iv
Teşekkür	v
Özet	vi
Summary	vii
İçindekiler	viii
Kısaltmalar ve Simgeler	xi
Tablolar Listesi	xii
Şekiller ve Şemalar Listesi	xiii

BÖLÜM I

GİRİŞ	1
1. Araştırmanın amacı	3
2. Araştırmanın önemi	3
3. Varsayımlar	4
4. Sınırlılıklar	4
5. Tanımlar	4

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	6
1. Kuramsal Çerçeve	6
1.1. Düşünme Öğretiminde Sorunlu Önemi	6
1.1.1. Sorulara Verilen Cevapları Değerlendirme Kriterleri	8
1.2. Sokratik Sorgulama	8
1.2.1. Sokratik Sorgulamanın Felsefi Temelleri	14
1.2.2. Sokratik Sorgulamanın İşleyiş Şekilleri	16
a. Planlanmış Sorgulama	16

b. Araştırmacı Sorgulama	17
c. Odaklanmış Sorgulama	19
1.2.3. Düşünme Becerileri ile İlgisi	21
1.2.3.1.Eleştirel Düşünme Becerisi İle İlgisi	23
1.2.4. Sokratik Sorgulamanın Sınıflandırılması	25
a. Düşünmenin öğelerine yönelik Sokratik sorular	25
b. Düşünmenin kalitesine yönelik Sokratik sorular	27
c. Sokratik sorgulama becerisi kontrol listesi (checklist)	29
1.2.5. Sokratik Sorgulama Yönteminin Faydaları	32
1.2.6. Sokratik Sorgulama Yönteminin Sınırlılıkları	33
1.2.7. Sokratik Sorgulama Yönteminde Öğretmenin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar	34
1.2.8. Sokratik Sorgulama için Uygun Sınıf Ortamı	36
2. İlgili Araştırmalar	37

BÖLÜM III

YÖNTEM 39

1. Araştırma Modeli	39
2. Çalışma Grubu	39
3. Ölçeğin Geliştirilme Süreci	40
3.1.Pilot Uygulama	42
3.2.Esas Uygulama	42
4. Verilerin Analizi	43
4.1 Ölçeğin geçerlik analizleri	43
4.1.1. Kapsam geçerliği	43
4.1.2. Yapı geçerliği	43
4.2. Ölçeğin güvenilirlik analizleri	43
4.2.1. İç tutarlık	43
4.2.2. Madde analizi	43
4.2.3. Test tekrar test güvenilirliği	43

5. Ölçeğin Cevaplanması ve Puanlanması	44
BÖLÜM IV	
BULGULAR	45
1. Geçerliğe İlişkin Bulgular	45
1.1.Kapsam Geçerliğine İlişkin Bulgular	45
1.2.Yapı Geçerliğine İlişkin Bulgular	45
1.2.1. Açımlayıcı faktör analizine ilişkin bulgular	45
1.2.2. Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin bulgular	47
2. Güvenirlığe İlişkin Bulgular	48
BÖLÜM V	
SONUÇ VE ÖNERİLER	51
KAYNAKÇA	54
EKLER	59
Özgeçmiş	66

Kısaltmalar ve Simgeler

SSBÖ : Sokratik Sorgulama Beceri Ölçeği

X : Aritmetik ortalama

p : Anlamlılık düzeyi

t : t testi için t değeri

Ss : Standart sapma

Tablolar Listesi

Tablo 1: Sokratik sorgulamada sorular ve amaçları	11
Tablo 2: Esas uygulama grubunun cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türüne ilişkin dağılımı	40
Tablo 3: SSBÖ maddeleri faktör yükleri, faktör öz değerleri ve varyans açıklama oranları	46
Tablo 4. SSBÖ uyum indeks değerleri ve uyum indekslerinin mükemmel uyum değerleri.....	48
Tablo 5. Sokratik Sorgulama Beceri Ölçeğinin Cronbach Alfa Değerleri	49
Tablo 6. SSBÖ faktörlerinin düzeltilmiş madde toplam korelasyonları ve üst%27 ile alt %27 puanları arasındaki t testi sonuçları	50
Tablo 7: SSBÖ alt boyutları arası korelasyon ile alt boyutların ortalama puanları ve standart sapmaları	51

Şekil ve Şema Listesi

Şekil 1. Düşünme becerileri ve süreçlerinin ilgisi	23
Şekil 2. İki faktörlü modele ilişkin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları	47
Şema- 1. Modelleme yolu ile Sokratik sorgulama yöntem şeması	20
Şema-2. Konunun derinlemesine işlendiği bir Sokratik sorgulama yöntem şeması ..	21

BÖLÜM I

GİRİŞ

Günümüz eğitim sistemlerinin ortak hedefi bireyleri hayata hazırlamaktır. Bireylerin, eğitim-öğretim süreci esnasında ve sonrasında kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek donanımına sahip olmaları beklenmektedir. Şüphesiz ki bunun sağlanabilmesinde en temel ihtiyaç sağlıklı ve nitelikli düşünme becerisidir. Bir bireyin hayat boyu karşılaştığı problemler veya günlük ihtiyaçlar karşısında pratik, faydalı ve geçerli çözümler üretebilmesi, nitelikli bir düşünme becerisine sahip olmayı gerektirir. Düşünme ise De Bono (2008)'nin da belirttiği üzere öğrenilebilen, alıştırma yapılabilen ve geliştirilebilen bir beceridir.

Düşünmenin kalitesinin de önem arz ettiği günümüzde, öğrencilerin daha nitelikli düşüncelerinin sağlanabilmesi, bu becerilerinin geliştirilmesi hatta gerektiğinde öğretilmesi gerekmektedir. Buna yönelik çabaların eğitim sistemimizde de arttığını görülmektedir (MEB, 2007; MEB, 2012a; MEB,2012b). Düşünmeyi geliştirmede ve öğretmede şüphesiz birçok etkili yöntem vardır. Bunların içerisinde en etkili yöntem ve tekniklerden biri ise soru sormadır (Filiz 2004; Boghossian, 2006; Doğanay ve Ünal, 2006; Duman, 2009; Sönmez, 2010; Özden, 2011). Çünkü düşünme cevap niteliğindeki cümlelerle değil sorularla başlar. Mevcut her bilim dalı bir sorunun sorulmasıyla başlamış ve artan sorular ve cevapları ile birer bilim dalı haline gelmiştir (Paul ve Elder, 1998). Soru sorma yöntemini ise tarihte ilk kullananlardan biri Antik Yunan filozofu Sokrates'tir. Onun felsefesine göre, tüm bilgiler insanın kafasında vardır. Ancak berrak ve uyanık bir halde değil, üstü örtülü ve uyur haldedir. Ona göre eğitimin görevi, her insanın kafasında var olan bu bilgilerin üstünü açmak ve uyandırmaktır. Ona göre öğretme ise sadece soru sorarak yapılmalıdır (Filiz, 2004).

Öğrencilerin düşünmeyle meşgul olmaları isteniyorsa, onları daha fazla soru sormaya yöneltecek sorularla baş başa bırakmak gerekir. Öğrencilerin uyuyan zihinlerini uyandırmak için sorgulamayı öğrenciye kazandırmak, öğretmenler için önemli bir görevdir (Paul ve Elder, 1998).

Soru cevap yöntemini Demirel (2012), Sokrates'in önceden düzenlenmiş bir takım sorularla karşısındakinin zihninde saklı bulunan doğruları açığa çıkarma ve ona gerçeği buldurma temeline dayanan bir öğretim tekniği olarak tanımlamaktadır.

Soru cevap tekniğinin etkili bir şekilde kullanıldığı Sokratik sorgulama, tanım olarak salt bilgi vermeyen, öğrencinin bilgi birikimlerini ve düşüncelerini yapılandırarak doğurtmaya, açığa çıkarmaya yarayan yöntemdir (Duman, 2009; Gose, 2009). Richard Paul'a göre, Sokratik sorgulama, düşüncelerin netleştirilmesi, bağlamın incelenmesi, temellerin gözden geçirilmesi, varsayımların belirlenmesi ve bakış açısının tanımlanmasıyla ilgilenir (Crawford vd., 2009). Sokratik sorgulama öz itibari ile öğrencinin bir konu ya da problemi derinlemesine analiz etmesine, o konuda fikir sahibi olmasına ve ayrıca serbestçe yorumlar yapıp başka düşünce ve önerilere eleştirel yaklaşabilmesine katkı sağlar.

Sokratik sorgulamanın eğitimde kullanılmasındaki amaç öğrencilerin düşüncelerini irdelemek, verilen bir konu veya problemle ilgili sahip oldukları bilginin derecesini belirlemek, Sokratik sorgulamayı onlara öğretmek veya bir kavram ya da sorgulama basamaklarını analiz edebilmelerine yardımcı olmak olarak sıralanabilir (Paul ve Elder, 2007a).

Sokratik sorgulamanın sınıflarda etkili kullanımını artırmak ve bireylerin günlük yaşamlarında da kullanabilmeleri üzere bu beceriyi edindirmek fikri açıdan olgun bireylerin yetişmesi için önemli bir husustur. Sokratik sorgulama becerisi öğrencinin düşünsel gelişimi için gerekli ve etkili bir yöntem olmasına rağmen ülkemizde bu becerinin uygulanması ve kazandırılması konusunda yetersizlikler mevcuttur. Sokratik sorgulamanın öneminden bahsedilmekte ancak bu konuda yeterli araştırma yapılmamakta, yapılan çalışmalar ise bu konudaki sorunların çözümünde yetersiz kalmaktadır.

Eğitim programlarında bu beceriyi geliştirmeye yönelik kazanımların eklenmesi ve uygulayıcıların model oluşturması bu eksiğin giderilmesi yönünde etkili birer adım olabilir. Bu adımlar beraberinde becerinin düzeyinin belirlenmesi gerekliliğini de getirecektir. Bu nedenle programın uygulamadaki başarısı hakkında karar verebilmek için kazanımların yanı sıra becerilere de hangi düzeyde

ulaşıldığının ölçülmesi gerekmektedir. Ancak bu becerinin ölçümü için kullanılacak geçerliği ve güvenilirliği sağlanmış bir ölçme aracının olmayışı bu kazanımların ne düzeyde edinildiğine, dolayısıyla programın hedefine ulaşip ulaşmadığına dair fikir edinmeyi zorlaştırır. Bu çalışma, bu alana katkısı olması beklenen, Sokratik sorgulama becerisini ölçmeye yönelik bir ölçek geliştirme çalışmasıdır.

1. Araştırmanın amacı

İlgili literatür incelendiğinde, bireylerin düşünme becerilerini geliştirecek ve doğru bilgiye ulaşmalarını kolaylaştıracak bir beceri olan Sokratik sorgulama becerisini tespit etmeye yönelik bir değerlendirme materyali bulunmadığı görülmektedir. Bu sebeple, bu çalışmada, ortaöğretim 9-12. sınıf öğrencilerinin Sokratik sorgulama becerilerinin düzeylerini ölçebilecek niteliklere sahip bir ölçek geliştirmek amaçlanmıştır.

2. Araştırmanın Önemi

Eğitim programlarında duygu, düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık hâline getiren, estetik zevk kazanmış ve millî değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır(MEB, 2006). Bahsedilen bu özelliklere sahip bireylerin yetiştirilebilmesi için de öğrencilerin kendi düşünceleri ve başkalarının düşünceleri hakkında düşünebilmeleri; kendilerini ve karşılarındakileri sorgulayabilmeleri gerekmektedir. Öğrencilerin ifade edilen bu becerileri gerçekleştirebilmesi için Sokratik sorgulamayı kazandırmak, onların işini kolaylaştırmak açısından önemlidir. Ancak hâlihazırda öğrencilerin ne seviye de olduklarını belirlemek de bu beceriyi öğrenciye kazandırma aşamasında temel basamak niteliğindedir. Şu ana kadar Sokratik sorgulama ile ilgili yapılan sınırlı sayıdaki çalışmada Sokratik sorgulama yöntem olarak kullanılmış ve akademik başarı gibi diğer değişkenlere olan etkisi incelenmiş, Sokratik sorgulamanın ne olduğuna dair bilgiler verilmiş ve uygulama süreçlerinden bahsedilmiş, eğitim programlarında olup olmadığı incelenmiştir ancak Sokratik sorgulama becerisinin öğrencilerde ne düzeyde olduğu araştırılmamıştır (Al- Darwish, 2012; Boghossian,

2012; Emir ve ark. ,2012; Chorzempa ve Lapidus, 2009; Ertuğrul ve İnan, 2009; Çebi, 2006). Sokratik sorgulamanın seviyesini belirlemek için ölçüm yapmak gerekir ve bu beceri de genelde gözlem yaparak ölçülmektedir. Ancak yapılan gözlemlerin tek başına yeterli olmaması ve Sokratik sorgulama için yapılan sınıflandırmalara göre oluşturulan alt boyutlardan “düşüncenin esasları üzerine sorgulama” alt boyutu ile “düşünce standartları üzerine sorgulama” alt boyutunun yazılı bir materyalle ölçülebilecek türden olması, bu alanda bir ölçek geliştirme gerekliliğini ortaya koymuştur. Böyle bir ölçeğin eksikliği öğrencilerin Sokratik sorgulama becerileri hakkında fikir sahibi olamamamıza, bu konuda yapılacak deneysel çalışmalar sonucunda öğrencilerin durumu ile ilgili tam bilgiye sahip olamamamıza sebep olacaktır. Sokratik sorgulama ile ilgili geliştirilecek bir ölçek bu eksikliklerin giderilmesini ve öğrencilerin Sokratik sorgulama becerileri ile ilgili fikir sahibi olmamızı sağlayacaktır. İlgili literatür incelemeleri sonucunda öğrencilerin Sokratik sorgulama becerilerini ölçebilecek herhangi bir ölçme aracına rastlanılmamıştır. Bu çalışma bu konuda bir adım niteliği taşıyacağından önemli görülmektedir.

3. Varsayımlar

1. Araştırmaya katılan öğrenciler ölçme aracında yer alan soruları dikkatli ve yönergelere uygun bir şekilde cevaplamıştır.
2. Ölçme aracının kapsam geçerliğinin sağlanmasında uzman görüşü yeterlidir.

4. Sınırlılıklar

Bu çalışma 2013-2014 eğitim- öğretim yılında Konya Merkez’de bulunan ortaöğretim 9-12. sınıflarda öğrenim gören öğrencilerinden elde edilen verilerle sınırlıdır.

5. Tanımlar

Sokratik sorgulama: Bir teori ya da fikrin doğruluğunu araştırmayı; henüz geliştirilmemiş bir şekilde zihinde var olan bir fikrin geliştirilmesini; cevaplayan kişiyi öngörerek ya da öngörmeksizin mantıklı veya geçerli sonuca yöneltmeyi; kişiye, karşı fikir, durum ya da sonuçların da incelenebilirliğini kabul ettirmeyi amaçlayan, Sokrates tarafından temellendirilen, soru sorma ve cevap arama sanatıdır(Paul ve Elder, 2007b)

Soru- cevap yöntemi: Tüm hedef- davranış düzeylerinde ve diğer öğretim yöntemlerinin içerisinde kullanılabilir bir yöntemdir. İyi öğretme ve iyi öğrenme sorular sormayı gerektirir (Sünbül, 2007).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde Sokratik sorgulama becerisi ile ilgili kuramsal bilgilere ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

1. Kuramsal Çerçeve

1.1. Düşünme Öğretiminde Sormanın Önemi

Soru sorma, düşünmeyi ateşleyen bir yöntem olarak kabul edilir. İnsanların düşünmesi daha çok kafalarında soru işaretleri oluşturarak meydana gelir. Zihinlerin çalışması için sorulara ihtiyaçları vardır. Öğrenme, zihindeki sorulara cevap bulmaya yönelik olduğunda daha anlamlı olmaktadır. Düşünme, bir konu üzerinde sorular sorulmaya başlandığı andan itibaren oluşmaya başlar (Sudman ve Bradburn; akt. Özden, 2011).

Öğrenirken bireyin kendisinin ya da başkalarının soracağı sorular yönlendirici olur. Öğrenmenin akışına yön veren, çoğu zaman sorularla açılan kapılardır. Öğrenmenin daha verimli olabilmesi için kişinin kendi ürettiği soruları çeşitlendirmesi ve iyi düzenlemesi gerekir. Soran insan hesapta olmayan şeyleri öğrenme imkânına sahip olabilir (Erdoğan, 2008).

Sorulara verilen cevaplar genellikle düşünmeye nokta koyar. Ancak ne zaman ki cevap yeni bir soruyu beraberinde getiriyorsa o zaman düşünme devam eder. Bu yüzden ki sorusu olan öğrenci düşünen öğrencidir ve sorunun kalitesi öğrencinin düşünme kalitesini ortaya koyar.

Soru cevap yöntemi öğrencilere şunları da sağlar (Filiz, 2004):

- Düşünme yeteneklerini geliştirir,
- Anlamayı kolaylaştırır,
- Öğrenme ve öğretmede geri besleme sağlar
- Fikirler arasına bağlantı kurulmasını sağlar
- Merakı artırır.

Öğrencilere bilgi yüklemeye devam etmek duran arabanın frenine basmaya benzer. Bunun yerine öğrencinin akıl mekanizmasını kullanmasını sağlayacak sorulara ihtiyacı vardır. Ayrıca öğrenciler sorulan sorulardan yeni sorular üretmelidir düşünmelerinin bir sonuç elde etmesi için. Düşünme, bir sonuca varmadığı zaman bir işe yaramayan bir aktivite halini alır. Ne zaman ki bir sonuca ulaşır düşünme o zaman bizler için bir anlam ifade eder (Paul ve Elder, 1998).

Çok çeşitli sorular vardır. Derin sorular bizi güçlüklerle karşı karşıya bırakarak olayların iç yüzünü görüp düşünmemizi sağlar. Amaca yönelik sorular işimizi tanımlamak zorunda bırakır. Bilgiye yönelik sorular bilgimizin kalitesinin yanı sıra bilgimizin kaynağına inmeye de zorlar. Yorumlamaya dayalı sorular bilgiyi nasıl organize ettiğimizi ve bilgiye nasıl anlam verdiğimizi ayrıca başka hangi yollarla yeni anlamlar yükleyebileceğimizi görmemizi sağlar. Varsayıma dayalı sorular kanıksadığımız şeyleri incelemeye zorlar. Çıkarıma yönelik sorular düşünmemizin nereye yönlendiğine dair fikir yürütmeye zorlar. Bakış açısına dayalı sorular, bakış açımızı incelemeye ve diğer ilişkili bakış açılarını da düşünmeye zorlar. İlişkiye yönelik sorular soru ile alakalı olan ve soru ile alakası olmayan durumlar arasında ayırım yapmaya zorlar. Doğruluğa yönelik sorular doğruluk ve gerçekliği test edip değerlendirmeyi sağlar. Kesinliğe yönelik sorular çelişkileri ortaya koymak için inceleme yapmayı gerektirir. Mantık soruları düşüncelerimizi nasıl bir araya getirdiğimizi ve bu bir araya gelen düşüncelerin mantıklı bir sistem içinde bir anlam ifade edip etmediğini düşünmeye zorlar bizi (Paul ve Elder, 1998). Öğrencilerin büyük bir kısmı düşünmeyi tetikleyen bu soru türlerinden hiç birini kullanmamaktadır. Öğrenciler genel olarak “ Bu sınavda çıkacak mı?” türünden düşünmeye isteksiz olduklarını belirten sorular sormaktadırlar. Öğretmenlerin bir kısmı ise genelde sordukları soruları ve cevapları kendileri üretmek yerine kitaplardan almayı tercih etmektedir. Bu da bir kısım öğretmenlerin kendilerinin de düşünmeye isteksiz olduklarını göstermektedir.

Düşünmenin, herhangi bir konuyla ilgili olarak öğrenci ve öğretmenin beraber soru sorduğu zaman başladığını unutmamak gerekir. Soru yoksa anlama da yoktur. Yüzeysel sorular yüzeysel kavramaya neden olur. Öğrencilerin birçoğu soru sormaz. Sessizce oturmaları da zihinlerinin de sessiz olduğunu gösterir. Bu yüzden

yüzeysel veya kendi çıkarlarına hizmet eden sorular sormaları, öğrenmeleri gereken konu üzerinde düşünmediklerini yani o konuyu öğrenmediklerini gösterir (Paul ve Elder, 1998).

1.1.1. Sorulara Verilen Cevapları Değerlendirme Kriterleri

Öğrencilerin verdiği cevapların öğretmen tarafından belli kriterlere dayanarak değerlendirilmesi gerekir ki diğer sorular da bu değerlendirmeye göre şekillenecektir. Bu kriterleri Filiz (2004) şu şekilde sıralamıştır:

1. İçerik: sorulara verilen cevaplar belli olayları ve fikirleri içermelidir.
2. Açıklık: açık konuşma ve fikirleri sonlandırma önemlidir.
3. Uygunluk: sorulan sorunun dışına çıkmadan uygun cevap verilmelidir.
4. Destek: cevabı destekleyen neden ve sonuç ilişkilerini vermelidir.
5. Karmaşıklık: bu cevaba nasıl ve niçin ulaştığına ilişkin ayrıntılar vermelidir.
6. Orijinallik: özgün cevap vermeli ve hayal gücünü kullanmalıdır.

Bu ilkeler doğrultusunda değerlendirme yapan öğretmen, beklediği cevabı alamadıysa öğrenciye yeni sorularla yardımcı olmalıdır.

1.2. Sokratik Sorgulama

Öğretimle ilgilenen hemen hemen herkes, öğrenciyi, düşüncelerini incelemeye, tartışmanın ışığında bu düşünceleri yenilemeye ve sunulan bilginin eleştirel yansımalarından yararlanarak çeşitli cevaplara varmaya sevk ederken Sokratik sorgulama yöntemi ile bir şekilde ilişki kurmaktadır (Taylor, 2002). Kurulan ilişkilere, bu ilişkilerin yönlerine göre de çeşitli tanımlardan söz edilmektedir.

Sokratik kelimesi sorgulamaya farklı olarak “sistemlilik, derinlik ve makul olma veya gerçekliği değerlendirmeye istekli olma” özelliklerini eklemiş oluyor (Paul ve Elder, 2010). Öğretimde sokratik yöntem, öğrencilerin benimsedikleri çeşitli değer yargıları (doğruluk, vb.) ile gerçek hayatta yaptıkları seçenekler arasındaki çelişkilerin farkına varmalarını sağlayan klasik bir öğretim tekniğidir (Elkind ve Sweet, 1997). Sokratik sorgulama eğitimde belli başlı soru çeşitlerinin bir tartışma

esnasında sorulması olarak da görülebilir. En dar anlamıyla Sokratik sorgulama, zıtlıkları ortaya çıkarmayı sağlayacak olan, fikirlerle alakalı soruların sorulduğu bir çeşit sorgulamadır (Knezic vd., 2010). Bu sorgulama sayesinde karşıdakinin bakış açısı sorular aracılığıyla değiştirilir ve bilinene yeniden bakması sağlanır (Çebi, 2006:7).

Duman (2009), düşünceyi geliştirebilmek için sıraladığı ilkeler arasında “Sokratik yöntem”i en etkili yöntem ve tekniklerden biri olarak saymakta, bilgiyi dayatmayan, öğrencinin bilgi birikimlerini ve düşüncelerini yapılandırarak doğurtma, açığa çıkartmaya yarayan yöntem olarak tanımlamaktadır.

Sokratik diyalog temelde “çıkmaza girmek” kavramıyla yakından alakalıdır. Kişinin kafası karışır veya anlama konusunda bir çıkmaza girer. Sokratik sorgulamada bu çıkmaza girme durumu bir metot olarak kullanılır ve bu metot sayesinde güvenilir olmayan, tutarsız fikirler açığa çıkar ve muhataplarda yer eden yanlış fikirlerin muhataplarca yeniden değerlendirilmesini sağlar. Sokratik sorgulama bu noktada muhatapların, fikir ve kavramların açıklanmasına dair yaptıkları akıl yürütmeler olarak da görülebilir. Amacı kazanmak olan tartışmalara karşın Sokratik sorgulama, muhakeme yanlışlarını ve yanlış yönlendirilen düşüncelerin farkındalığını hedefler. (Sarid,2012)

Sokratik sorgulama katılımcıları tartışılan konu üzerinde daha derin düşünmeye ve analiz edebilmeye iter ve bunu da pek çok soru sorarak yapar. Sorgulama süreci, örnekler ve ek durumların yardımıyla yeteri kadar cevap alınana dek sürer (Ertuğrul ve İnan, 2009). Sınırsız sayıda sorulan bu sorular ise merak uyandırmak, aynı zamanda öğrencilerin karışık bir konuya veya kendi düşünme biçimlerine çözüm getirebilmelerini sağlamak için mantıklı, adım adım yol gösteren bir rehber olarak kullanılmaktadır (Garlikov, 2007).

Sokratik sorgulama yöntemi, güçlü bir öğretim modelidir; çünkü bu teknik öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımlarını sağlar, onlara eleştirel düşünceleri için fırsat sunar ve öğrencileri belli bir “doğruyu” savunmaları için zorlar. Sokratik yöntemde öğretmen, öğrencilerin belli bir olay veya olgu hakkında sahip oldukları görüş, düşünce veya inanışlarını test etmek için onlara bir dizi sorular yöneltir. Diğer

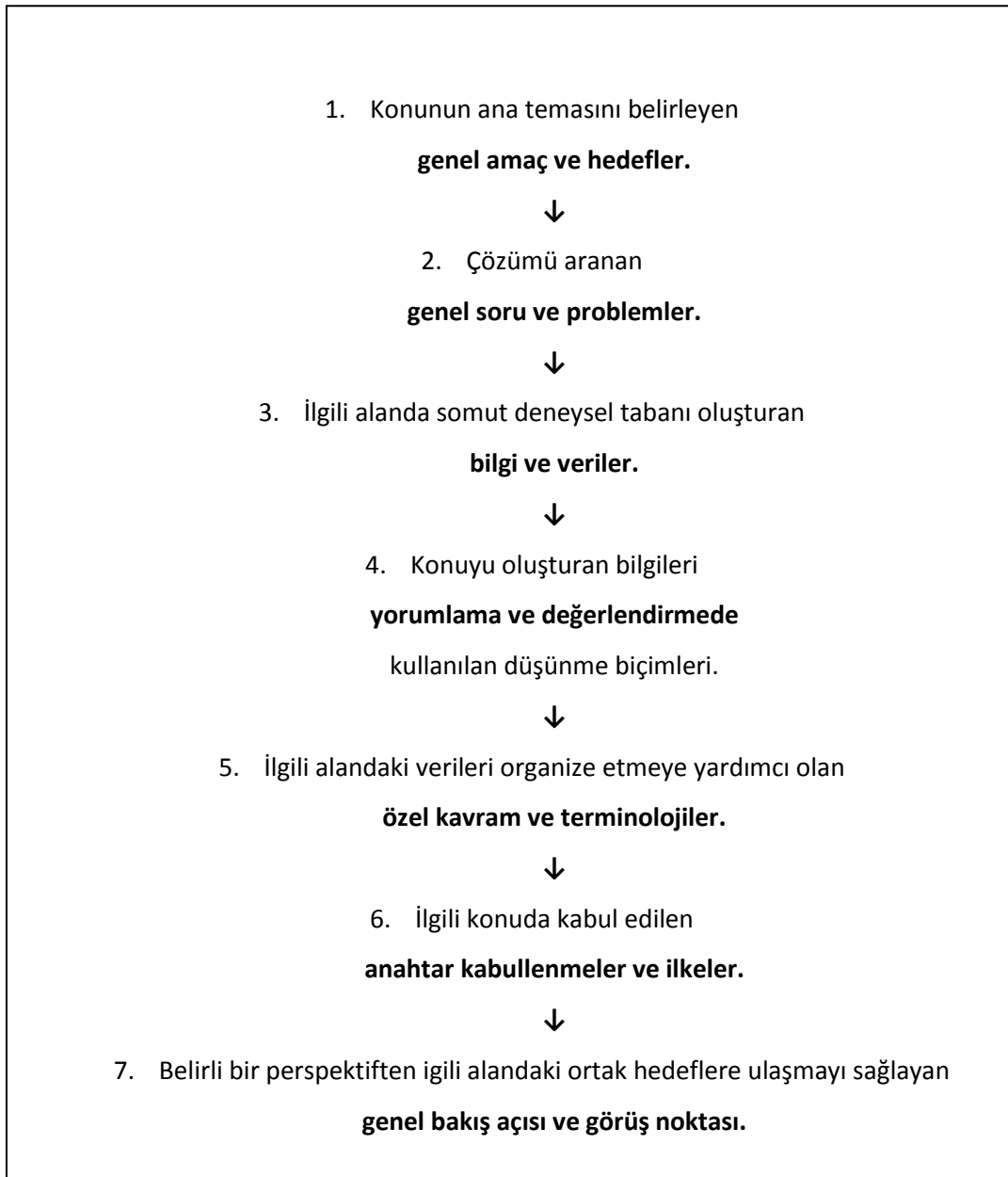
bir deyişle öğretmen önce öğrencinin belli bir olay, olgu veya konu hakkında bir pozisyon almasını ister. Daha sonra öğretmen, öğrencinin aldığı söz konusu pozisyonun ileride olabilecek etkilerini açıklayarak, öğrencinin varsayımlarına çeşitli sorularla meydan okur. Sokratik sorgulamada önemli olan husus, öğretmenin tartışma sonunda öğrencilerin neyi öğrenmeleri gerektiği konusunda kendi zihninde açık bir vizyona sahip olmasıdır (Saban, 2013).

Boghossian (2012), Sokratik sorgulamayı açıklarken, Platon'un diyaloglarında Sokrates tarafından işe koşulan bir tür eğitim bilimi olduğunu söyler. Sokrates kendisi hiçbir zaman açıkça, bu bir metottur veya fikirleri ve soruları irdellemek için bir yoldur dememiş; bilim adamları çeşitli diyaloglardan yola çıkarak bunun bir metot olduğunu belirtmişlerdir. Boghossion'ın Dye'den aktardığına göre Sokrates'in eğitim yöntemi ya da fikirleri söylemler aracılığıyla ilişkilendirme yolu beş basamak içermektedir: 1. Merak, 2. Hipotez, 3. Bilgicilik (çürütme ve sorgu), 4. Hipotezin kabulü ya da reddi ve 5. Eylem.

İlk basamak, merak, soru ile başlar. Sorular genelde "... nedir?" şeklindedir. Bu basamak sadece soru sormayı kapsar. İkinci basamak, hipotez, soruya verilen muhtemel cevaptır. Bu basamakta soruya sadece cevap verilir, cevap değerlendirilmez. Üçüncü basamak, bilgicilik ya da çürütme, Sokratik sorgulamanın temelini oluşturmaktadır. Bu basamakta hipoteze karşı bir örnek sunulur. Burada amaç hipotezin doğruluğunu sorgulamak yani yanlış olduğunu gösterip muhatabın iddia ettiği bilgiyi çürütmektir. Özellikle verilen karşı örnek hipotezin doğru olamayacağını gösterirse, o kişinin bildiğini iddia ettiği şeyi gerçekte de bildiği söylenemez. Dördüncü basamakta, hipotezin kabulü ya da reddi, katılımcı karşı örneği ya kabul eder ya da reddeder. Eğer kabul ederse ikinci basamağa döner ve yeni bir hipotez koyar ortaya. Eğer reddederse, iki taraf da hipotezi çürütmenin hem gereksiz hem de uygun olmayacağı konusunda anlaşılırlar. Karşı örneğin kabulü durumunda veya yeni karşı örneklerin de hipotezi çürütmesi durumunda tartışma üçüncü basamağa döner. Karşı örnekler yeteri kadar irdelendikten sonra, sokratik yöntemin son basamağına gelinir ve ona göre hareket edilir; yani, kişi artık sorgulamasının sonucuna göre eyleme geçer (Boghossion, 2012).

Sokratik sorgulamada bir konunun aydınlatılması, soruların adeta bir matkap gibi sürekli konunun derinliğine doğru itilmesi ile gerçekleştirilir. Bu işin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi, akıl yürütme basamaklarını izleyebilen eğitilmiş bir zihni yapıyı gerektirir. Bu basamaklar bir konunun kavranması ve derinliğine öğrenilmesi için sorularla ortaya çıkarılacak bir düşünme setidir (Paul,1996; akt, Özden, 2011). Tablo 1’de bu basamaklar gösterilmiştir.

Tablo 1: *Sokratik sorgulamada sorular ve amaçları*

Bu basamaklar aynı zamanda, öğretim ve öğrenmenin düşünme becerilerini geliştirmesi için neleri kapsaması gerektiğini de belirlemektedir. Düşünmeyi öğretmeyi hedefleyen öğretim; öğrencinin, konunun amaç ve hedeflerini, problemin temelini ve arka planını, konuyla ilgili anahtar kavramlar ve altında yatan kabullenmeleri ve farklı bakış açılarının dayanak noktalarını sorgulaması ile gerçekleşir. Bu nedenle bir konunun derinlemesine öğrenilmesi için bu noktaların açığa kavuşturulması gerekir Bu özellikleri ile Sokratik sorgulama son derece disipline edilmiş sorgulayıcı bir akıl yürütme biçimidir. Bu yöntem, kişinin sorumluluk almasını, soruları amacına yönelik olarak, konunun derinliğine doğru yönlendirmesini hedefler. Her öğrenciyi tartışmanın içine çekmek bu öğrenme yönteminin odak noktasıdır (Özden, 2011: 156).

Sokratik sorgulamada en önemli kısım sorulardır. Soruların kalitesi ve çeşidi sorgulamanın kalitesini etkiler. Crawford ve arkadaşlarının (2009) Paul'den aktardıklarına göre Sokratik sorgulama da sorular altı başlık altında toplanmaktadır. Bunlar:

1. Açıklık kazandıran sorular:

- ... dediğinde ne demek istiyorsun?
- Ne gibi bir örnek verebilirsin?
- Neden ... dedin?
- Bunun ... ile ilişkisi nedir?

2. Varsayımlarla ilgili sorular:

- Ne tür varsayımlar yapıyorsun?
- Bu varsayımı neden yaptın?
- ... mu varsayıyorsun?

3. Bakış açısını araştıran sorular:

- Bakış açın ... mı?
- ...'yı nasıl görüyorsun?

4. Olguları, nedenleri ve kanıtları araştıran sorular:

- Bununla ilgili kanıtların neler?

- Buna neden inanıyorsun?
- Bu söylediklerinden ne kadar eminsin?

5. İmaları ve sonuçları gözden geçiren sorular:

- Ne ima ediyorsun?
- Bu gerçekleşse sonuç ne olur?
- Bunun nasıl bir etkisi olurdu?

6. Soru hakkında sorular:

- Bunu nasıl bulabiliriz?
- Bu soru ne demek istiyor?
- Bu soruyu farklı bir biçimde sorabilir misin?
- Bu soruyu doğru olarak cevaplamak için önce hangi soru ya da soruları cevaplamamız gerek?
- Bu soruyu alt sorulara bilebilir misin?

Sokratik sorgulamanın kalitesini belirleme de soru çeşit ve kalitesinin yanı sıra, Sokratik sorgulamada olması gereken bazı ölçütler de mevcuttur. Krohn (2006), Sokratik sorgulamanın bir yöntem olarak kabul edilebilmesi için gereken dört ölçütü şu şekilde sıralamıştır:

1. Somuttan hareket etme ve somut deneyimle daima bağlantı içinde bulunma: kavrayışın kazanılabilmesi için, Sokratik sorgulamanın her evresinde, söylenen şeylerin kişinin deneyimleriyle bağlantısı açık olmalıdır. bu anlama Sokratik sorgulama insanın bütün olarak yer aldığı bir süreçtir.
2. Konuşmacıların birbirini tam olarak anlaması: sözel bir anlaşmanın yanı sıra söylenen şeylerin her defasında somut deneyimlerle bağlantılandırılarak canlı şekilde kavranmasıdır.
3. Tartışma esnasında gündeme gelen bir alt soruyu çözüme ulaşana kadar ele almaya devam etme: konunun tam çözüme kavuşturulabilmesi için önemli olmakla beraber konuşmacıları da zorlayan bir süreçtir.
4. Fikir birliği (konsensüs) arayışı: başkalarının düşüncelerini nesnel bir şekilde sınavıp kendi düşüncelerini de dürüstçe söylemek anlamına gelir. Eğer bu

sağlanabiliyorsa ve her konuşmacı hem kendinin hem de diğerlerinin hissediş ve düşünüşü karşısında açık bir tavır gösterebiliyorsa, mutlaka fikir birliğine değilse bile fikir birliği arayışına varılmış demektir.

Bu dört özellik Sokratik sorgulamanın kendi hakkında bilgi vermekle beraber Sokratik sorgulamayı yapacak kişilerinde nelere dikkat etmesi gerektiğini göstermektedir.

1.2.1. Sokratik Sorgulamanın Felsefi Temelleri

Bilginin doğası, kapsamı ve kaynağı ile ilgilenen felsefe dalına epistemoloji adı verilmiştir. Epistemoloji, bilgi felsefesi olarak da adlandırılmaktadır. Çeşitli bilimlerin ve bilgi türlerinin nesnel önemini belirlemek amacıyla konuyla ilgili ilkeleri, varsayımları, sonuçları, dayandıkları kaynakları, mantıksal temelleri eleştirel incelemeye tabi tutmak ve bu incelemeyle hem bilginin özünü, ilkelerini, yapısını, hem de bilginin yönetimini, geçerliliğini, koşullarını ve sınırlarını araştırmak bilgi felsefesiyle ilgilidir (Erişen, 2004). Bilginin kaynağına ve elde edilme şekillerine yönelik getirilen farklı yorumlar farklı epistemolojik yaklaşımları ortaya çıkarmıştır. Akılcılık bunlardan biridir.

Akılcılık, bilginin kaynağının akıl olduğunu, doğru bilgiye ancak akıl ve düşünme yolu ile varılacağını savunur. Akılcılar, bütün bilgilerimizin temelini teşkil eden akıl ilkelerinin her türlü deneyden önce zihnimize bulunduğunu kabul ederler (Topçu, 2005).

Eski Yunan'da akılcılığın ilk kurucusu Sokrates olmuştur. Sokrat akılcılığına göre, bütün varlıkların asla değişmeyen bir özü vardır. Her öze ait kavram ise zihinde doğuştan bulunmaktadır. Aklın işi, bizde karmakarışık bulunan kavramlar arasından, her öze ait kavramı ayırt etmek, bulup meydana çıkarmaktır (Topçu, 2005).

Felsefenin alanları üzerine farklı eğitim felsefeleri geliştirilmiştir. Akılcılığın temelleri üzerine yükselen eğitim felsefesi idealizmdir. İdealizme göre bilgi, hakikatin bilgisidir ve bu bilgiye yalnız akıl yoluyla ulaşılır (Cevizci, 2012). Gerçeklik, temelde ruhsal veya zihinsel olan şeylerin sistematüğinden başka bir şey değildir. Bu felsefi akım, düşüncelerden başka bir şeyi bilme olanağı olmadığını ileri sürer. İdealizmin temelini atan Sokrates'in öğrencisi Eflatun'dur. Ona göre dış

dünyanın bilgisine ancak düşüncelerle (idealarla) ulaşılabilir. Bu felsefe, doğayı ve fiziksel gerçekliği inkar etmemekle birlikte, söz konusu gerçeğin, ikincil bir gerçek olduğunu, ruhsal gerçeğin bir görüntüsünden ibaret olduğunu savunur. İdealizm gerçeğe, gözlem ve deneye dayanan bilimsel yöntemden çok, sezgisel, düşünsel yolla ulaşılabileceğini ileri sürer. İdealizmde insanın doğası açıklanırken de, üzerinde durulan en önemli boyut, insan aklı ve düşünceleridir. Ruhsal bir varlık olarak görülen insanın başlıca amacı kendi doğasını ifade etmek olmalıdır (Erişen, 2004).

İdealist ilkelere dayalı eğitimin başlıca amacı; öğrencileri, mutlak akıl nitelikleriyle davranmaları için teşvik etmektir. Öğrenme süreci, öğrencilerde evrene yönelik geniş bir bakış açısı veya anlama temeline dayalı zihinsel süreçleri aşamalı geliştirme süreci olup, bu süreçte öğrencilerin kendilerini tanımları sağlanmalıdır. Üst düzey zihinsel süreçleri gerekli kılan öğrenme, düşüncelerle iş görme ve bunları hatırlamaya dayalıdır. Gerçeklik zihinsel olduğu için, eğitim de düşünceler ve kavramlarla ilgilidir. Bireyler düşüncelerini parça-bütün ilişkisi içerisinde sistemli bir şekilde geliştirmeleri yönünde eğitilmelidir. İdealist eğitim, öğrencileri doğruyu aramaya yönlendirmelidir. Doğruyu aramak ve bu doğrulara göre yaşamak için, bireylerin öncelikle doğruya ulaşmak istemesi ve çaba sarf etmesi gereklidir. İdealist eğitim bireyleri iyiye, doğruya, güzele yönlendirmeyi amaçlar. Öğrencilerin doğruyu arayabilmeleri için, öğretme-öğrenme süreçlerinde doğuştan getirdikleri özelliklerin farkına varmaları sağlanmalıdır. Sosyal bir kurum olarak okul da, öğrencilere bilmeleri, paylaşmaları ve kişiliklerini geliştirmeleri için kültürel mirası oluşturan değerleri öğretmelidir (Erişen, 2004). İdealist eğitimde kullanılan en etkili tekniklerden biri ise Sokratik tartışmadır (sorgulama). Sokratik sorgulama iki aşamadan oluşur: 1. İroni, 2. Doğurtmaca. İroni basamağında, sorulan sorularla, öğrenci hiçbir bilgisinin doğru olmadığını anlar. Doğurtmaca basamağında ise, yine sorular ve ipuçlarıyla, öğrencinin aklını çalıştırıp doğru bilgiyi bulması sağlanır (Sönmez, 2011).

Tüm bunların sonucunda Sokratik sorgulamanın idealizm eğitim felsefesi temelli olduğu görülmektedir.

1.2.2. Sokratik Sorgulamanın İşleyiş Şekilleri

Sokratik sorgulama yöntem olarak derslere, dersin konularına göre işlenişte farklılıklar gösterebilir. Paul ve Elder (2008), Sokratik sorgulamayı sorgulamanın yürütülüş şekline göre üç kategoriye ayırmışlardır: planlanmamış (doğal), araştırmacı ve odaklanmış. Aşağıda Paul ve Elder'in kategorize ettiği bu üç başlık açıklanacaktır.

a. Planlanmamış (Spontane) sorgulama

Bu kategoride anahtar nokta Sokratik ruha sahip olmaktır. Bunun için de gerçekten merak eder hale gelmesi gerekmektedir. Bu özelliğin ilk etapta öğretmende olması gerekmektedir ki öğrenciye bu durumu kazandırabilsin. Öğretmen gerçekten merak eder hale geldiğinde öğrencilerin düşüncelerini inceleyebileceği planlanmamış sorular sorabilir ve zihinlerinde neler olup bittiğini bu sorular sayesinde öğrenebilir. Sokratik ruh kişilerin doğru ya da yanlış, mantıklı ya da mantıksız düşüncelerine bakmaksızın entelektüel standartlarla ilgili hale gelebilmelerini ister.

Bir öğrenci “Türkler özgürlüğü sever.” dediğinde, öğretmen bunun ne anlama geldiğini anında sorular sorarak anlamaya ve sınıfa göstermeye çalışır. “Bu, Türkler özgürlüğü başka milletlerden daha çok sevdiği anlamına mı gelir? Özgür bir ülkede yaşamak ne anlama gelir? Özgürlük tüm Türkler için aynı şeyi mi ifade etmektedir?” şeklinde sorularla konu derinlemesine incelenir.

Bu tarz planlanmamış tartışmalar, derinlemesine incelenen konun kavranmasının yanı sıra eleştirel dinleme için de model oluşturmaktadır. Herhangi bir şeyin yanlış veya sorgulanabilir olduğu durumlarda Sokratik sorgulama öğretmen tarafından doğru cevabın verilmesi yerine öğrencilere kendilerini düzeltme imkânı sunar. Planlanmamış sorularla gerçekleştirilen Sokratik tartışma, öğrencilerin bir konu ile ilgilenmelerinde, kendilerinin yeni noktalara ulaşmalarında veya bir tartışma açmaza girdiğinde ya da karıştığında çok faydalı bir teknik haline gelmektedir. Sokratik sorgulama öğrencinin ilgisini verimli bir şekilde kendine çekecek durumlar ortaya çıkarır. Sokratik sorgulama, öğretmene bir fikri geliştirmede, karmaşık bir

tartışmayı düze çıkarmada, anlaşılmaz görünen noktaları açıklamada ve hayal kırıklığı ya da öfke durumlarını gidermede yardımcı olan bir yöntemdir.

Paul ve Elder (2008), tanımlamada ya da başlıkta planlanmamış bir sorgulama kategorisinden bahsedilse de Sokratik sorulara aşina olmanın gerekliliğini vurgulamışlardır. Ayrıca bu konuda üretken olma ve art arda soru sorabilecek seviyeye gelme noktasında cesur ve yardımcı olacak şekilde cevaplar verebilme açısından hazırlıklı olmanın da önemli olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bu doğrultuda aşağıda belirtilen noktalardan hareket edilebilir:

- Öğrencinin ya da öğretmenin değindiği nokta ile ilgili örnek sorulur.
- Bahsedilen durum için kanıt ya da sebepler sorulur.
- Bir ya da iki tane karşı örnek verilmesi istenir.
- Sınıfa katılıp katılmadığı sorulur. (Herkes katılıyor mu bu fikre? Katılmayan kimse var mı?)
- Paralel ya da benzer örnek vermeleri istenir.
- Öğretmen mevzu olan durumu daha anlaşılır hale getirmek için analogiden faydalanabilir.
- Karşı olan fikirler için izah getirmeleri istenir.
- Öğrencilerin cevapları daha açık ve akıcı bir şekilde yeniden ifade edilir öğretmen tarafından.

Kısacası öğretmenler bilginin anlamı ve doğruluğu ile ilgili ne kadar meraklı olursa ve soruların anlamları hakkında sınıf önünde ne kadar çok sesli düşünürlerse, planlanmamış tartışmalar sayesinde o kadar çok Sokratik değişim gerçekleşmiş olur (Paul ve Elder, 2008).

b. Araştırmacı sorgulama

Araştırmacı Sokratik sorgulama çeşitli konularda öğrencinin ne bildiğini ya da ne düşündüğünü ortaya çıkarmak için uygun bir yöntemdir. Örneğin, dönemin ya da bir ünitenin başında öğrencinin bir konu ile ilgili düşüncesini değerlendirmek için kullanılabilir. Öğrencilerin değerlerini keşfetmek ya da problemleri alanları veya olası önyargıları ortaya çıkarmak için kullanılabilir. Öğrencilerin nerede net düşünüp

nerede kafalarının karıştığını görmek için de uygun bir basamaktır. Araştırmacı Sokratik sorgulama sayesinde öğretmen akademik öğelerin öğrencilerin düşüncelerinde ne kadar yer ettiğini ve hareketlerine yansıyor yansımadığını öğrenebilir. Öğrencileri sınava tabi tutmadan önce, konunun önemli noktalarını tekrar etmek için yararlı bir yöntemdir. Bu sorgulama türü konu ya da ünite ile ilgili öğrencilerin ne öğrendiğini görmeye ve sonraki konulara rehberlik etmeye de yardımcı eder (Paul ve Elder, 2008).

Araştırmacı sorgulamanın yapıldığı bir diyalogdan sonra öğrenciler bu tartışmadan bir konuyu seçip üzerine kendi yorumlarını ekleyerek bir yazı yazabilirler. Ya da öğrencilerden gruplar oluşturarak bu konuda kendi aralarında tartışmaya devam etmeleri de istenebilir.

Bu tür Sokratik sorgulama birbiriyle alakalı birçok konunun keşfedilip incelenmesini sağlar. Mükemmel bir sonuca ulaşmak içinse hazırlığın önceden yapılması gerekmektedir. Örneğin, konu ile ilgili sorulabilecek muhtemel sorular listelenebilir. Başka bir hazırlıkta öğrencilerin verebileceğini düşündüğümüz cevaplara yönelik sorular hazırlamaktır. Yetenekli bir Sokratik sorgulayıcı tartışmanın nereye gitmekte olduğundan emin olmalı ve gittiği yere de disiplinli bir şekilde ulaşmasını sağlamalıdır.

Araştırmacı sorgulamada öğretmen öğrencilerin kavramsal yeteneklerini geliştirmek ve fikirlerin ciddiye almalarını sağlamak için aşağıdaki soruları sorabilir. Bu sorular mevzu olan konuya göre çoğaltılabilir.

- Samimi bir ilişki nedir? İnsanlar neden samimi ilişkiler kurarlar? Samimi ilişki ile arkadaşlık arasında ne gibi farklar vardır? Samimi ilişki ile romantik ilişki arasındaki fark nedir?
- Bir şeyi istemekle ona ihtiyaç duymak arasındaki fark nedir?
- Etik düşünme nedir? Dini, hukuksal düşünme gibi diğer düşünme tarzlarından farkı nedir?
- Demokrasi nedir? Demokratik yaşayan insanlar için bu kelime ne anlam ifade etmektedir? Plütokrasi nedir? Parası olanın olmayandan güçlü olduğu bir ülkede gerçek demokrasiden bahsedilebilir mi?

- Eğitim nedir? Eğitim, öğretim, sosyalleşme ve idman terimleri arasındaki fark nedir? (Paul ve Elder, 2008).

c. Odaklanmış sorgulama

Öğretimin büyük kısmı, eğitim programında belirli konu, durum ve içerik üzerine odaklıdır. Eğitim programındaki herhangi bir konuda odaklanmış Sokratik sorgulama kullanılabilir. Odaklanmada:

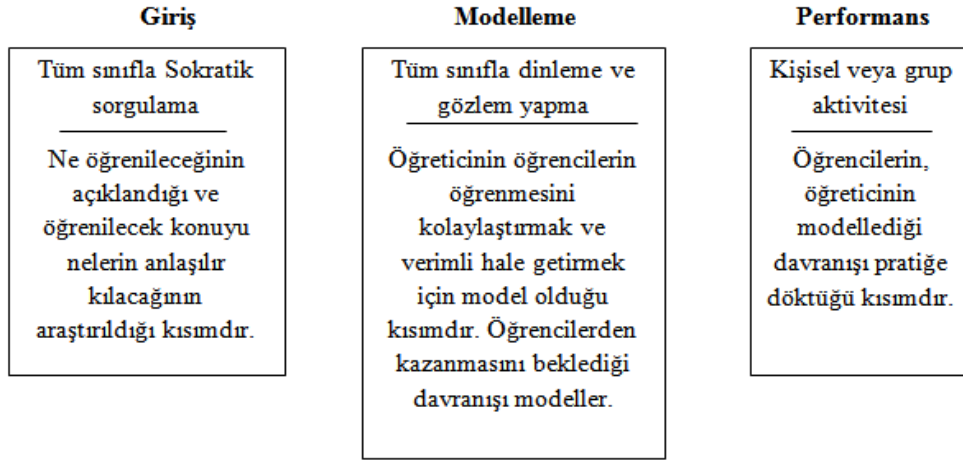
- Herhangi bir konu ya da kavram derinlemesine araştırılır.
- Düşünceler açıklanır, seçilir, analiz edilir ve değerlendirilir.
- Bilinen bilinmeyenden ayırt edilir.
- İlgili faktörlerle sentez yapılır ve bilgi oluşturulur.

Odaklanmış Sokratik sorgulama öğrencileri farklı açılardan düşünmeye teşvik eder. En temel varsayımlarına açıklık getirmeye teşvik edebilir ve elde edilen sonuçlar üzerine düşünmeye cesaret etmelerini sağlayabilir.

Odaklanmış Sokratik sorgulama öğrencilerin fikir ve görüşlerini geliştirip paylaşabilecekleri, düzenli, kapsamlı ve bütünleştirilmiş diyaloglara girmelerini sağlar. Önceden planlamayı gerektirir. Bu yüzden öğretmenler önceden öğrencilerini ne üzerine düşündürmek istediklerine dair plan yapmalıdırlar. Bunlar herhangi bir konuda muhtemel perspektifler, elde edilen sonuçların nedenleri, problemleri kavramlar, çıkarımlar veya sonuçlar gibi konular olabilir. Bazı öğrenciler için de bir konu veya fikri standartlarla alakalı gerçekler, temel ayırmlar ve kavramlar veya çakışan noktalar üzerine kafa yormak önemli olabilir. Bir öğretmen, mümkün olduğu kadar öğrencilerin cevap vermesi konusunda beklenti içinde olmalı ve onlara da cevap verebilmelidir (Paul ve Elder, 2008).

Yukarıda açıklanan bu üç kategoride de en önemli olan nokta öğretmenlerin sorgulama konusunda zaman içinde daha yetenekli hale gelmeleri gerekliliğidir. (Paul ve Elder, 2008). Açıklanan bu üç kategoriden ayrı olarak sınıf içindeki işleyiş şekillerine de Şema-1 ve Şema-2' de örnek gösterilmiştir.

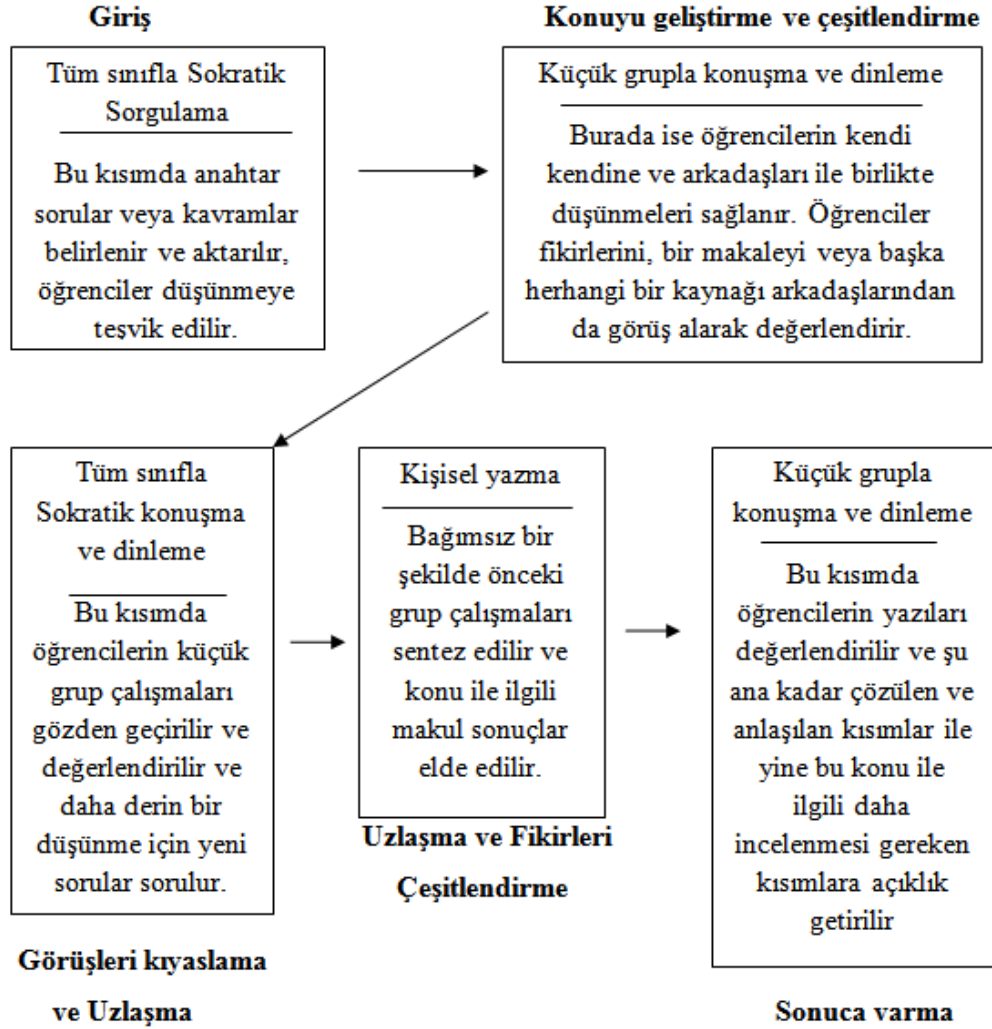

Şema- 1: Modelleme yolu ile Sokratik sorgulama yöntem şeması (Paul ve Elder, 2007a)

Şema 1'deki modelleme yolu öğrencilerin ilk kez karşılaştıkları bir durumu öğrenmelerini kolaylaştırıcı bir yöntem olabilir. Örneğin, eleştirel okumanın öğrencilere kazandırılması isteniyorsa bu yöntem kullanılabilir. Öğretmen giriş aşamasında eleştirel okumanın ne olabileceğine dair sınıf geneli bir sokratik sorgulama başlatır. Modelleme bu aşamadan sonra başlar. Öğretmen bir metni sesli bir şekilde yavaş yavaş okuyup, bu süreçte metne yönelik sorular sorar aklına gelen fikirleri söyler. Öğrenciler bu durumu gözlemleyip performans aşamasında kendileri eleştirel okuma yaparlar.

Şema 2'deki işleyiş şekline göre Sokratik sorgulama hem sınıfça hem de grupça birkaç kez uygulanır. Giriş aşamasında konu ile ilgili soruları ve konuyu ortaya koymak için sınıfla sokratik sorgulama yapılır. Daha sonra konunun hem daha derin işlenmesi hem de çeşitlendirilebilmesi için sokratik sorgulama küçük gruplarla devam eder. Öğrenciler kendi fikirlerini beyan eder, arkadaşlarınınkini dinler ve sorular sorar, elinde bulunan kaynakları inceler. Daha sonra tekrar tüm sınıfla sokratik sorgulama yapılır. Öğrencilerin grup içinde yaptıkları çalışmalar değerlendirilir. Bir sonraki basamak da öğrenciler konuyu getirdikleri noktaya göre, kendi görüşlerini de barındıracak şekilde yazılar yazarlar. Son aşamada ise yazdıkları yazıları da göz önünde bulundurarak yapılan sorgulamamın tümünü değerlendirirler.

Gözden kaçan noktaların olup olmadığı, hangi konuların anlaşılıp daha başka hangi konuların incelenmesi gerektiğini tartışırlar.

Şema-2: Konunun derinlemesine işlendiği bir Sokratik sorgulama yöntem şeması (Paul ve Elder, 2007a)

1.2.3. Düşünme becerileri ile ilgisi

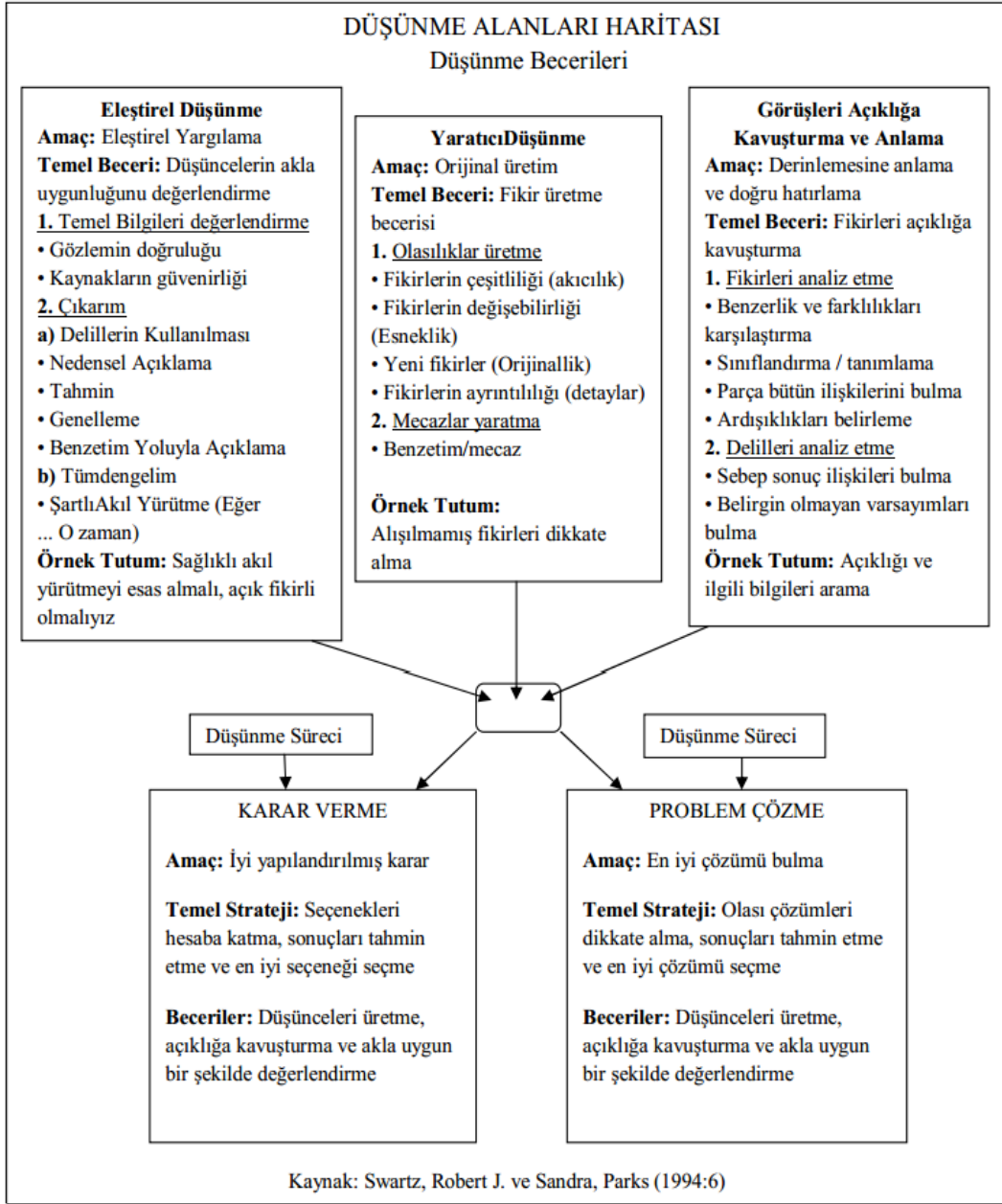
Düşünme, bir sonuca varmak amacıyla bilgileri, kavramları incelemek, karşılaştırmak ve aralarında ilişki kurarak başka düşünceler üretmek işlemidir (MEB, 2007:5). İnsanlar plan yapmak, girişimde bulunmak, problemleri çözmek, fırsat oluşturmak ve geleceklelerini tasarlayabilmek için düşünmeye ihtiyaç duyarlar (De Bono, 2011).

Nickerson, düşünmenin, problem çözme, karar verme, eleştirel düşünme, mantıksal muhakeme ve yaratıcı düşünmeyi kapsadığını ifade eder (MEB, 2012a). Düşünmenin özelliklerini ise şu şekilde sıralar:

- Bilginin tarafsız ve ustaca kullanımı,
- Organize edilen düşüncelerin kısa, öz ve tarafsız bir biçimde ifade edilmesi,
- Mantıksal olarak, geçerli ve geçersiz sonuçlar arasındaki farklılıkları ayırt edebilme yeteneği,
- Yeterince net ve açık olmayan benzerlikleri ve karşılaştırmaları görme yeteneği,
- Haklı olma ile bir tartışmayı kazanma arasındaki farklılığı anlama yeteneği,
- Problemlerin birden çok farklı bakış açılarının ürünü olan çözüm yollarının olduğu ve her birinin kendince kabul edilebilir gerekçeleri olduğunu kabul etme,
- Hipotezler, varsayımlar ve sonuçlar arasındaki farklılıkları anlama,
- Bir inancın doğruluğu ve güçlülüğü arasındaki farklılığa yönelik duyarlı olma,
- Abartmadan, kategorize etmeden ve bozmadan ayırıcı bakış açılarını gösterebilme yeteneğidir (MEB, 2012a:9).

Swartz ve Parks (1994), düşünme alanlarını açıklarken düşünme becerilerini eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve görüşleri açıklığa kavuşturma ve anlama olarak, düşünme süreçlerini ise karar verme ve problem çözme olarak belirtmektedirler.

Sokratik sorgulama becerisine sahip kimseler, çıkarımları, hedef ve amaçları, soruları, bilgi, veri ve tecrübeleri, kavram ve fikirleri, varsayımları, imaları, bakış açılarını, düşüncenin açıklığını, duyarlılığını, doğruluğunu, derinliğini, genişliğini ve diğer düşüncelerle olan ilişkisini sorgular. Şekil 1'deki düşünme alanlarına ilişkin bilgiler incelendiğinde Sokratik sorgulamanın eleştirel düşünmeyle ortak becerilerinin olduğu ve görüşleri açığa kavuşturma ve anlama becerisiyle tamamen örtüştüğü görülmektedir. Buna göre oluşturulacak yeni bir düşünme alanları tablosunda Sokratik sorgulamayı düşünme becerileri kısmına yerleştirmek uygun olacaktır.

Şekil 1. Düşünme becerileri ve süreçlerinin ilgisi

1.2.3.1. Eleştirel düşünme becerisi ile ilgisi

Eleştirel düşünme kavramı, felsefe ve psikoloji gibi iki ana disiplin temel alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Felsefi yaklaşım iyi düşünmenin normları, insan düşüncesi kavramı ve gerçekçi, tarafsız bir dünya görüşü için gerekli olan zihinsel beceriler üzerinde odaklanırken, psikolojik yaklaşımlar düşünce ve düşünmeyi temel alan deneysel çalışmalar, karmaşık görüşlerin öğrenilmesindeki bireysel farklılıklar

ve eleştirel düşünmenin bir parçası olan problem çözme kavramı üzerinde odaklanmıştır (Kurnaz, 2007: 20). Sokratik sorgulama ise düşüncelerin netleştirilmesi, bağlamların incelenmesi, düşünce temellerinin gözden geçirilmesi varsayımların belirlenmesi ve bakış açılarının tanımlanması üzerine odaklanır (Paul ve Elder, 2007a). Sokratik sorgulamanın üzerinde durduğu bu ilkeler felsefi yaklaşımın eleştirel düşünme için getirdiği iyi düşünme normlarının sağlanmasında temel ilkelerdir. Yine sokratik sorgulamada düşüncenin öğelerinin ve kalitesinin derinlemesine sorgulanması, psikolojik yaklaşımın eleştirel düşünmeye getirdiği düşünce ve düşünmeyi temel alma özelliği ile de birebir örtüşmektedir.

Sokratik sorgulama eleştirel düşünme için önemlidir. Çünkü sorgulama sanatı düşünme becerisinin mükemmelleşmesine katkı yapan bir yöntemdir. Eleştirel düşünme ile sokratik sorgulama arasında özel bir ilişki vardır. Her ikisinin de vardığı sonuç ortaktır. Eleştirel düşünme kişiye zihnin (anlam ve gerçeğin arayışı ile ilgili) nasıl bir fonksiyon gösterdiğine dair kapsamlı bir bakış sunarken, Sokratik sorgulama bu arayışın kalitesi için gerekli olan soruları oluşturan bakış açısından faydalanır. Eleştirel düşünmenin hedefi, disipline edilmiş ve uygulayıcı seviyede düşünme, mantığın güçlü bir iç ses haline gelmesi, düşüncelerimizi, duygularımızı ve eylemlerimizi daha mantıklı bir şekilde gözden geçirme, değerlendirme ve yeniden oluşturmayı sağlamaktır. Sokratik sorgulama ortak bir model geliştirerek bu iç sesin gelişmesini sağlar (Paul ve Elder, 1998).

Sokratik sorgulama öğrencilerin eleştirel düşüncelerini geliştirmede ve bunun için gerekli olan üst düzey soru sorma becerilerini geliştirmede kullanılan güçlü bir yöntemdir. Doğrudan cevapları vermek yerine öğrencinin, konuyu ince ayrıntılarıyla kavrayabilmesine yönelik üst düzey sorular sorarak ve öğrencinin de sormasını sağlayarak düşünme gelişimine katkıda bulunur. Sokratik sorgulama, fikir ve bakış açılarının alışverişini, mevcut içeriğe farklı anlamlar yüklemeyi, problemlere yönelik farklı uygulamaların keşfini ve gerçek yaşam durumlarına yönelik çıkarımlar sağlamayı kolaylaştırır. Bunun en temel nedeni ise öğrenci ve öğretmen arası ve öğrencilerin birbiriyle olan etkileşimleri üst seviyede olmasıdır (Miorana 1990-91, akt; Yang vd., 2005).

1.2.4. Sokratik Soruların Sınıflandırılması

Paul ve Elder, Sokratik soruları eleştirel düşünmenin temel kavramlarına göre sınıflandırmışlardır. Düşünmeyi disiplinli ve üretken bir şekilde geliştirebilecek sorular üretebilmek için bireyin düşünceyi, düşüncenin nasıl çalıştığını ve nasıl değerlendirilmesi gerektiğini iyi bilmesi gerekmektedir. Eleştirel düşünme bu analiz ve değerlendirme için araç sağlayan bir düşünmedir denebilir. Bu yüzden etkili bir Sokratik sorgulama için eleştirel düşünmeyi anlamak önemlidir (Paul ve Elder, 2007a).

Sokratik soruların sınıflandırılması iki ayrı şekilde yapılmıştır: düşünmenin öğelerine yönelik sınıflandırma ve düşünmenin kalitesine yönelik sınıflandırma. Paul ve Elder, bu iki sınıflandırmada yer alan soruları derleyerek bir de Sokratik sorgulama kontrol listesi hazırlamışlardır.

a. Düşünmenin öğelerine yönelik Sokratik sorular

Analiz edebilmek için genelde “bütün” parçalara ayrılır ve o şekilde devam edilir. Düşünmede başarı ise düşünmenin bileşenlerini, bu bileşenlere odaklı sorular sorma yoluyla tanımlayabilmeye bağlıdır (Paul ve Elder, 2007a). Aşağıda bu bileşenlere ve örnek sorulara yer verilmiştir:

1. Hedef ve amaçları sorgulama: Tüm düşüncelerin temelde bir amacı vardır ve bu düşünceyi anlamak için altında yatan amacı anlamak gerekir.

- Burada amaç nedir?
- Bu yorum yapılırken hedeflenen neydi?
- Hedef kitle kimdir ve bu kitle hangi yolla ikna edilmek istenmektedir?

2. Soruları sorgulama: Her düşüncenin bir soruya cevap olarak ortaya çıktığı düşünülmelidir. Bu düşüncenin anlaşılması içinse o soruyu bulmak gerekir.

- Bu konuda kişilerin tavırlarını yönlendiren ana soru nedir?
- Buradaki esas soru çok açık değil, açıklamanız mümkün mü?

3. **Bilgi, veri ve tecrübeleri sorgulama:** Tüm düşünceler belli başlı bilgilere dayanmaktadır. Temelde yatan bu bilgiye ulaşmadan düşünce tam olarak anlaşılamayabileceği için bu bilgiye ulaşmak gerekir.
  - Yorumunuzu temellendiren bilgi nedir?
  - Bu bilginin geçerli olduğuna dair kanıtlarınız var mı?
  - Gözden geçirilmeyen bilgi veya veri kaldı mı?
4. **Çıkarım ve sonuçları sorgulama:** Düşünceler çıkarım yapmayı ve sonuca varmayı gerektirmektedir. Bir düşüncenin anlaşılabilmesi içinse yapılan çıkarımların ve varılan sonuçların bilgisine sahip olmak gerekebilir.
  - Bu sonuca nasıl ulaşıldı?
  - Alternatif bir sonuç daha olabilir mi?
  - Bu çıkarım açıklanabilir mi?
5. **Kavram ve fikirleri sorgulama:** Düşünceler kavramlar üzerine şekillenir. Bu yüzden düşüncenin anlaşılabilmesi için kavram ve fikirleri anlamak gerekebilir.
  - Bu şekilde akıl yürütmenize sebep olan fikir nedir?
  - Doğru kavram üzerine odaklanıldığına emin misiniz?
6. **Varsayımları sorgulama:** Tüm düşüncelerin temelinde varsayımlar yatar ve bu varsayımlar hakkında bilgi sahibi olmak düşünceleri anlamayı kolaylaştırabilir.
  - Burada kanıksanan ifade/düşünce nedir?
  - Bu varsayım neden yapıldı?
7. **İmaları sorgulama:** Düşüncelerin tümü bir yöne yönelmiştir. Düşüncenin ne yana yöneldiğinin bilinmesi düşünce hakkında büyük bir bilgi kaynağı olabilir.
  - .... denildiğinde ne ima edilmiştir?
  - Burada .... mu ima ediyorsunuz?
8. **Bakış açılarını sorgulama:** Her düşünce bir bakış açısı üzerine temellenir. Bu bakış açısını belirlemek düşüncenin anlaşılması için gerekli görülebilir.

- Burada hangi bakış açısından değerlendirme yapıldı?
- Düşünülmesi gereken başka bir bakış açısı daha var mı?

Verilen bu düşünme öğelerine binaen sorular üretilmesi Sokratik sorgulamanın yürütülmesini kolaylaştıracak ve bu becerinin güçlenmesini sağlayacaktır.

Bu sınıflandırmanın dışında Paul ve Elder (2007b) sokratik sorgulama sürecindeki soruları bir de düşünmenin kalitesine yönelik sorular başlığı altında sınıflandırmışlardır.

b. Düşünmenin kalitesine yönelik Sokratik sorular

Evrensel entelektüel standartlar, eğitilmiş ve akılcı insanların düşünme ile ilgili verdikleri hükümlere göre oluşturulan standartlardır. Fakat birçok insanın bu standartlardan haberi yoktur. Bu standartlar açıklık, duyarlık, doğruluk, alakalı olma, derinlik, genişlik, mantıksallık ve hüküm vermeyi içerir, yalnız bunlarla sınırlı değildir. Yetenekli düşünen kimseler günlük normal bir şekilde bu entelektüel standartları uygularlar. Kendilerinin veya başkalarının bu standartlardan uzak düşündükleri zaman bu durumu hemen fark edebilirler. Bu kişiler alışkanlık olarak bu standartlara yönelik sorular yöneltirler (Paul ve Elder, 2007b).

Aşağıda düşünmeyi değerlendirme ile ilgili ana hatlar, disiplinli düşünen kimselerin genel olarak sordukları sorular ile birlikte sunulmuştur. Bu sorular Sokratik sorgulamada kullanılabilir türdendir.

1. Açıklığı sorgulama: Düşüncenin genelde net ve açık olduğu gerçeği üzerine, hiçbir düşüncenin detaylandırma, tanımlama ve örneklendirme olmadıkça tam anlaşılacağı varsayılır. Düşünmede açıklığa odaklanan sorular şu şekilde olabilir:

- Düşünen kimse konuyu detaylandırabiliyor mu?
- Konuya bir örnek getirilebilir mi veya tanımlama yapılabilir mi?
- Burada vermek istediğin mesaj ..... . Doğru anlamış mıyız?

2. Duyarlılığı sorgulama: Düşünce sürecinin duyarlılığı vardır. Hiçbir düşüncenin detayları ile belirtilmeden anlaşılmayacağı varsayılarak sorular sorulur. Duyarlılığa yönelik sorular şu şekildedir:

- Düşünen kimse konuyla ilgili detaylara inebiliyor mu?
- Düşünme daha mı özel olmalı? Bu konuda düşünülmesi gereken başka şeyler var mı?
- Öne sürülen fikirler tam olarak belirtilebilir mi?

3. Doğruluğu sorgulama: Düşünce genel anlamda doğrudur. Her birey kendi düşüncesinin doğruluğuna inandığı için o düşünceye sahiptir. Düşüncenin, gerçeği olduğu gibi belirtip belirtmediğine karar vermeden düşüncenin değerlendirilemeyeceği varsayılır. Düşünmede doğruluk şu örnek sorularla sorgulanabilir:

- Bir kimse düşüncesinin doğruluğunu nasıl kontrol edebilir?
- İleri sürülen gerçekler nasıl doğrulanabilir?

4. İlişkiyi sorgulama: Düşüncenin, mevzu olan konudan, sorudan ya da problemden kayması muhtemeldir. Bu yüzden ele alınan düşüncelerin mevzu olan konu her ne ise onunla ilgili olup olmadığı kesinleştirilmeden tam olarak değerlendirilemeyeceği düşünülerek hareket edilmeli, buna yönelik sorular sorulmalıdır. Düşünmede ilişkiye yönelik sorulara örnekler:

- Sunulan destek, soru ile ilgili midir? Ne tür bir ilişkisi vardır?
- Sorunun odaklandığı konu ile destekleyici düşüncelere arasındaki ilişkiyi açıklayabilir misiniz?

5. Derinliği sorgulama: Göz önünde bulundurulması gereken bir nokta da düşünce ya yüzeysel işlev görür ya da konunun veya olayların derinine inmeye yönelik bir niteliktedir. Konunun gerektirdiği derinliğe erişilmemiş ise düşünmenin hiçbir aşamasının değerlendirilemeyeceği varsayılmalıdır. Sorunun derin olup olmadığını ortaya çıkarmak için, üzerinde düşünülmesi

gereken karmaşık ve zor kısımları içerip içermediğine karar verilmelidir. Düşünmede derinliğe yönelik örnek sorular şunlardır:

- Soru basit mi karmaşık mı? Cevaplaması zor mu kolay mı?
- Bu soruyu zor kılan nedir?

6. Genişliği sorgulama: Düşünce geniş bir bakış açısının ya da dar bir bakış açısının ürünü olabilir ve geniş bir bakış açısında düşünen kimse olayları farklı bakış açılarından da değerlendirir. Düşünmenin ne kadar derinlik gerektirdiği belirlenmeden ve bu derinliğe ulaşmadan hiçbir düşünme aşamasının değerlendirilemeyeceği varsayılır. Düşünmede geniş bakış açılarını sorgulamaya yönelik örnek sorular:

- Hangi bakış açıları bu konuyla ilgilidir?
- Hangi ilgili bakış açıları ihmal edilmiştir bu aşamaya kadar?
- Karşı bir görüş, kişisel bakış açısının değişmesinin istenmediğinden dolayı düşünmenin dışında bırakılmış mıdır?
- Karşı bakış açıları iyi bir şekilde ele alınmış mıdır, yoksa sadece yanlış olduğu göz önüne sermek için mi değerlendirilmiştir?

Paul ve Elder (2007a), düşünmenin öğelerine ve kalitesine yönelik yaptıkları sınıflandırmalardan derledikleri sorularla Sokratik sorgulamayı değerlendirebilmek için bir kontrol listesi oluşturmuşlardır.

c. Sokratik Sorgulama Becerisi Kontrol Listesi (Checklist)

Bu başlıkta sunulan soru listeleri öğrencilerde disiplinli bir sorgulamanın geliştirilmesi için kullanılabilir niteliktedir. Buradaki sorular sorgulayıcıyı değerlendirmek üzere hazırlanmış sorulardır. Öğrencinin sorgulama becerisini ölçmek için aşağıdaki sorulara verilen cevaplar bilgi verici olacaktır. SSBÖ hazırlama aşamasında bu listeden yararlanılmıştır. Bununla ilgili tablo ek-1 de verilmiştir.

Sokratik sorgulamanın en önemli kriteri sorulan sorulara soru ile cevap verebilmektir (Paul ve Elder, 2007a). Bu bağlamda öğrencilerde aranacak ilk özellik aşağıdaki soru ile verilmiştir:

1. Sorgulayıcı tüm sorulara soru ile cevap verebildi mi?

1.Katılımcıların İlgisini Düşüncenin Esasları Üzerinde Yoğunlaştırma

1. Sorgulayıcı tartışmanın amacını açık bir şekilde ifade etti mi?
(*Bu tartışmanın amacı ve varılmak istenen sonucu nedir?*)
2. Sorgulayıcı, tartışmayı ilgili bilgilerle sürdürebiliyor mu?
(*Yorumlar hangi bilgi üzerine inşa ediliyor? Sorgulayıcıyı buna ikna eden olay nedir?*)
3. Sorgulayıcı çıkarımları, yorumları ve sonuçları yeri geldiğinde ve önem arz ettiğinde sorgulayabiliyor mu?
(*Sorgulayıcı bu sonuca nasıl vardı? Düşüncayı açıklayabilir misin? Başka bir yorum getirilebilir mi?*)
4. Sorgulayıcı anahtar fikir ve kavramlar üzerine odaklanıyor mu?
(*İleri sürülen fikir nedir? Lütfen bu fikri açıkla mısın?*)
5. Sorgulayıcı, sorgulanabilecek varsayımlara dikkat etti mi?
(*Burada tam olarak varsayılan şey nedir? Neden?*)
6. Sorgulayıcı imaları ve sonuçlarını sorguladı mı?
(*Söylemek istediğiniz şey nedir?... ile ima edilen nedir? Eğer bu sonuç kabul görürse ve ona göre hareket edilirse, bunu ne tür çıkarımlar takip eder?*)
7. Sorgulayıcı değişik cevaplarda öz itibarıyla tekrar eden bakış açısına dikkat çekti mi?
(*Varsayılan bakış açısı nedir? Dikkate alınması gereken başka bir bakış açısı var mıdır?*)
8. Sorgulayıcı kimse esas soruyu merkezde tutmayı başarabildi mi?
(*İleri sürülen konu tam olarak nedir? Lütfen açıkla mısın? Unutma ki üzerinde düşünülen soru ..... idi.*)
9. Sorgulayıcı gerektiğinde bağlamın açıklanmasını istiyor mu?

(Bu probleme sebebiyet veren durum ile ilgili daha fazla bilgi vermen mümkün mü? Bu durumla ilgili devam eden şey nedir?)

2. Katılımcıların İlgisini Düşünce için Gerekli Sistemler Üzerinde Yoğunlaştırma

1. Sorgulayıcı, öznel soruları, çelişkili bakış açıları içinde, makul fikri gerektiren gerçekçi (olgusal) sorulardan ayırt edebiliyor mu?

(Soru öznel tercihi mi gerektiriyor? Eğer öyleyse, kişisel tercihlerinize göre bir tercihte bulunun. Ya da bu soruya tek doğru cevap vermenin bir yolu var mı? Ya da bu soruya farklı bakış açılarına dayanarak farklı cevaplar verilebilir mi? Eğer sonuncusu ise, her şey düşünüldüğünde en iyi cevap ne olabilir?)

2. Sorgulayıcı katılımcıları problemi düşünmeleri için alternatif yollardan haberdar ediyor mu?

(Bu problem üzerinde düşünmenin farklı bir yolu daha var mıdır?)

3. Katılımcıların İlgisini Düşünce için Gerekli Standartlar Üzerinde Yoğunlaştırma

1. Sorgulayıcı gerektiğinde açıklamaya gidiyor mu?

(Lütfen biraz daha açar mısın ya da örnek verebilir misin bu konuda? Ben buradan.... anladım. Çıkarımım doğru mu?)

2. Sorgulayıcı gerektiğinde daha fazla detay ya da daha mükemmel bir kesinlik istiyor mu?

(Konuyla ilgili daha fazla detay paylaşabilir misin? İleri sürülen savlar tam olarak belirtilebilir mi?)

3. Sorgulayıcı katılımcıların gerçekleri kontrol etmeleri ve bilginin kesinliğini doğrulamaları konusunda duyarlı hale gelmelerine katkı sağlıyor mu?

(Geçerlilik nasıl kontrol edilir? İddia edilen gerçekler doğrulanabilir mi?)

4. Sorgulayıcı, katılımcıları soruyu temelde sabit tutarak, cevapları soru etrafında temellendirmeleri konusunda haberdar ediyor mu?

(Bunun soruya etkisi nasıl olmuştur? İlişkiyi açıklar mısın?)

5. Sorgulayıcı, katılımcıları temeldeki sorunun zor yanları konusunda haberdar ediyor mu? Sorgulayıcı katılımcılardan derin konular hakkında derin düşünmelerini istiyor mu?

(Bu soruyu zor kılan nedir? Cevaplar sorudaki zor kısımları nasıl dikkate alıyor?)

6. Sorgulayıcı geniş kapsamlı sorular ile ilgilenirken katılımcıları farklı bakış açılarından haberdar ediyor mu?

(Senin düşüncelerin hakkında fikir yürüttük ancak ... görüşündeki kimselerin/ ... konumunda olanların bu konudaki fikirleri ne olabilir?)

4. Katılımcıların Tartışmaya Aktif Biçimde Katılmasını Sağlama

1. Sorgulayıcı katılımcılarla birlikte sesli düşündü mü?
2. Sorgulayıcı katılımcıların cevaplarını oluşturması için gerekli süreyi tanıdı mı?
3. Sorgulayıcı, yapılan her katkıyı yeterince ele aldı mı?
4. Sorgulayıcı, tartışma konusunun başarıya ulaştığı zamanlarda gerekli özetlemeyi yapıyor mu? Hangi sorular cevaplanmış, hangi sorular cevap bekliyor?
5. Tartışma çok çeşitli katılımlarla etkili ve anlaşılır bir şekilde ve bir bütün olarak mı devam etti?

Bu soruları sorgulayan kişiyi gözlemleyenler cevaplayacaktır. Verilen olumlu cevapların çokluğu Sokratik sorgulamaya uygun bir sorgulama yapıldığını gösterir.

1.2.5. Sokratik sorgulama yönteminin faydaları

Sokratik sorgulama öğrencilerin düşünme süreçleri üzerine yoğunlaşarak eleştirel düşünebilmelerini sağlar. Düşünen, disiplinli sorgulama yapılan sınıflarda Davis (1993), aşağıdaki kazanımların edinileceğini belirtmiştir:

- Sorgulama becerilerini pratiğe döküp, geliştirme,
- Aktif ve öğrenci merkezli eğitimi destekleme,
- Sorgulama temelli bir öğrenime olanak sağlama,
- Öğrencinin bilgiyi yapılandırmasını sağlama,

- Öğrencinin problem çözme becerilerini geliştirme,
- Bilgileri uzun süre akılda tutabilme becerisini geliştirme.

Saban (2013) ise Sokratik sorgulamaya dayalı bir öğretimin faydalarını Davis'ten daha somut bir şekilde aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Öğrencileri analitik ve eleştirel düşünmeye sevk eder.
- Öğrencilerin yeni değerler ve tutumlar geliştirmelerine yardım eder.
- Öğrencilerin kendi görüş ve düşüncelerini değerlendirmelerine fırsat tanır.
- Öğretimde analiz, sentez ve değerlendirme gibi yüksek düzeyde bilişsel amaçların kazandırılmasına yardım eder.
- Öğrencilerin toplumda iyi bir karaktere sahip bireyler olarak yetişmelerini sağlar.
- Öğrencilerin sözel iletişim ve etkileşim becerilerinin gelişmesine yardım eder.

Maxfield (2011) ise öğretmen yönetiminde yürütülecek bir sorgulamanın öğrencilerin aşağıda belirtilen yeteneklerini olumlu etkileyeceğini ifade etmektedir:

- İlgili bilgiye dikkat kesilme
- Bilgiyi derinlemesine işleme
- Üst düzey düşünme ve akıl yürütme becerileri geliştirme
- Üst biliş
- Konuya karşı tutum geliştirme
- Problem çözme ve
- Başarıyı artırma.

1.2.6. Sokratik sorgulama yönteminin sınırlılıkları

Her yöntemde olduğu gibi Sokratik sorgulama yönteminde de sıkıntı oluşturabilecek belli başlı durumlar bulunmaktadır. Sokratik sorgulama için sınırlılık olarak sayılabilecek durumları Saban (2013) aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

1. Sokratik yöntemin etkili olabilmesi için öğretmenin konuyla ilgili olarak her düzeyde çok iyi hazırlanmış bir dizi soruya ihtiyacı vardır.

2. Kullanımı esnasında hem konunun içeriğinin hem de öğrencilerin dikkatlerinin dağılmasına meydan vermemek için, öğretmenin hangi soruyu, ne zaman ve nasıl soracağını çok iyi ayarlaması gerekir.
3. Sokratik yöntemin kullanılması uzun zaman gerektirebilir ve bazen sınıfta gereksiz tartışmaların oluşmasına yol açabilir.

1.2.7. Sokratik Sorgulamada Öğretmenin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

Sokratik sorgulamayı sınıfta çok çeşitli şekillerde uygulayabiliriz ancak belli başlı prensipleri göz önünde bulundurulmalıdır. Aşağıda bu ilkeler yönergeler şeklinde sıralanmıştır (Paul ve Elder, 1998):

Sokratik sorgulama ile uğraşan bir öğretmen:

- Tüm cevaplara karşılık yeni sorular sormalıdır (cevap veren kişiye fikrini daha derinleştirme imkânı sunar)
- Söylenen ya da inanılan şeylerin en temeline inip anlamaya çalışmalı ve temelde bulunan fikrin çıkarımlarına dair yeni sorular sormalıdır.
- Tüm savları daha ileri düşünmeye götüren bağlantı noktaları olarak görmesi gerekir.
- Tüm düşüncelere geliştirilmesi gereken düşünceler olarak bakmalıdır.
- Her düşüncenin bir düşünme ağının ürünü olduğunu unutmamalı ve öğrencileri sorularla bu düşünme ağlarını takip etmeye teşvik etmelidir.
- Her sorunun kendinden önceki başka bir soruya ve yine her düşüncenin kendinden önceki başka bir düşünceye dayandığını unutmamalıdır. Soru üretirken bu hususa dikkat etmesi gerekir.

Yine öğretmenler aşağıdaki varsayım ve tanımlamalara dayalı olarak sistematik bir şekilde soru üretmelidirler (Paul ve Elder, 1998):

- Her düşüncenin bir temel fikre dayandığı unutulmamalıdır. Bu fikri anlamadığını varsayarak bu temel fikre ulaşmak için sorular çoğaltılmalıdır. (Bunu söyleyerek nereye varmaya çalışıyorsun? Bu fikrinde asıl amacın nedir?)

- Tüm düşünceler bilgi temellidir. Düşünceyi tam manası ile öğrenebilmek için bu düşüncenin dayandığı bilgi temeli öğrenilmelidir. (Bu yorumunu hangi bilgiye dayandırıyorsun? Sana bu yorumu yaptıran tecrübeyi bizimle paylaşır mısın? Bu bilginin kesin olduğunu nasıl bilebiliriz?)

- Tüm düşünceler sonuca varma, anlam oluşturma veya çıkarımlarda bulunmayı gerektirir. Soruları sorarken bu noktalar gözden kaçırılmamalıdır. (Bu sonuca nasıl vardın? Sebepleri bize açıklayabilir misin? Alternatif olabilecek mantıklı başka sonuçlara ulaşabilir miyiz?)

- Tüm düşünceler kavramlar yoluyla şekillenir. Bu yüzden düşünceyi şekillendiren kavramları anlamaya yönelik sorular yöneltilmelidir. (Öne sürdüğün ana fikir nedir? Bu fikri açıklaya bilir misin?)

- Her düşünce kabul edilen veya kanıksanan başka bir düşünceye dayanır. Düşünceyi anlamak için dayandığına inanılan temel düşünce anlaşılmalıdır. (Burada kabul ettiğin nokta nedir? Hareket ettiğin temel düşüncenin ne olduğunu açıklayabilir misin?)

- Düşünceler belirli bir yönde ilerler. Sadece bazı şeylere (varsayımlar gibi) dayanmaz, aynı zamanda bir yöne (çıkarım ve sonuçlar gibi) ilerler. Soru sorarken varmak istediği sonucu veya elde etmek istediği çıkarımları öğrenmeye yönelik olmalarına dikkat edilmelidir. (Bunu söylerken ne demek istedin? Şu sonuca mı varmak istiyorsun?)

- Tüm düşüncelerin bir bakış açısı içerisinde olduğu unutulmamalıdır. Düşüncenin ardındaki bakış açısı bulunmaya çalışılmalıdır sorular yoluyla. (Bunu yorumlarken nasıl bir bakış açısına sahiptin? Bunu incelerken başka bir bakış açısı geliştirebilir miyiz acaba?)

- Tüm düşüncelere bir sorunun cevabıdır. Düşünceyi kavrayabilmek için soruyu anlamamız gerekir. (Sorunla tam olarak nereye varmaya çalıştığını anlayamadım, biraz açabilir misin?)

Filiz (2004) ise bir öğretmenin soru sorarken kaçınması gerekenleri şu şekilde sıralamıştır:

- Birden fazla soruyu aynı anda sormak

- Sorulan soruya cevabı kendisinin vermesi
- Çok basit sorular sorma,
- Henüz erken olmasına rağmen çok zor sorular sorma,
- Konuyla ilgili olmayan sorular sorma,
- Öğrenciyi korkutucu bir şekilde soru sorma,
- Bekleme süresini kullanmama,
- İpucu verecek türden sorular sormama,
- Cevaplara önem vermeme,
- Öğrenciyi ismiyle hitap etmeme,
- Soruyu sormadan önce öğrenciyi belirleme,
- Hep aynı öğrencilere cevap hakkı verme,
- Öğrencinin uzun cevap vermesini önleme.

1.2.8. Sokratik Sorgulama İçin Uygun Sınıf Ortamı

Öğretilecek şey ne olursa olsun öğrencilerin içsel özelliklerine dayalı olarak uygun ortamların oluşturulması gerekir. Eğer öğretilmek istenen düşünme becerileri ise öğrenme ortamları daha da önemli hale gelmektedir. Fisher (1995) düşünmenin öğretildiği bir ortamda şu yedi özelliğin olması gerektiğini belirtmiştir;

- Öğrencide öz saygı geliştirme,
- Her çocukla özel olarak ilgilenme,
- Öğrencileri dikkatle dinleme,
- Öğrencilerle duyguları paylaşma,
- Olumlu olma,
- Açık olma
- Örnek bir öğrenci ve düşünen biri olma.

Fisher düşünmeyi destekleyici bir öğrenme ortamının ise, problem çözme odaklı, yansıtıcı düşünmenin var olduğu, temiz havalı bir ortam olması gerektiğini vurgulamıştır. Kline, düşünme ortamının öğelerini 10 temel boyutta toplamıştır. Bunlar, dikkat, eşitlik, rahat, huzurlu ve özgür bir ortam, takdir, teşvik, duyguların

yaşandığı bir ortam, bilgi, grup oluşumu ve düşünmede farklılıkları özendirme, odaklı düşünmeyi tetikleyen sorular, rahat bir fiziksel ortamdır (Kurnaz, 2012).

Öğrenciler diledikleri soruyu baskı altında kalmaksızın ve çekinmede sorabilmelidirler. Karnes ve Stephens (2005), özgür bir sınıf için de ilk şartın saygı olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmen öğrenciye saygı duyacak, sorduğu soru ile ilgilenip verdiği cevabı dinleyecek, öğrenci de öğretmenin açıklamalarını takip edip sorulan sorulara cevap verecektir.

Öğretmenin jest ve mimikleri, ses tonu ve diğer sözsüz işaretleri de öğrenciyi teşvik edici hal içinde olmalı ve öğrencileri risk almaya teşvik edebilmelidir (Karnes ve Stephens 2005). Öğretmenin sınıf içinde sergileyeceği her türlü hareket öğrencinin kendine güvenini olumlu ya da olumsuz etkileyeceği için, öğrenciye karşı tavırlarında veya diğer tutumlarında öğretmenlerin hassas davranmaları gerekmektedir.

2. İlgili Araştırmalar

İlgili alanyazın incelendiğinde özellikle Türkiye’de çok sınırlı sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların da büyük bir kısmı Sokratik sorgulama becerisinin ne olduğuna, nasıl kullanıldığına yönelik olup bu becerinin uygulamasına dayalı çalışmalar sınırlılık göstermektedir.

Çebi (2006), “Sokratesçi Öğretme Yaklaşımının İlköğretim Türkçe Eğitim Programına Yansımaları ve Uygulamadaki Durum” başlıklı tezinde Sokratik sorgulama yönteminin Türkçe eğitim programına nasıl yansıdığını ve uygulamalarda bu yönteme ne kadar yer verildiğini araştırmıştır. Araştırmacı, çalışma sonucunda uygulamalarda Sokratik sorgulama yöntemine yer verilmediğini hatta tezat teşkil edecek uygulamalar kullanıldığı bilgisine ulaşmıştır.

Emir ve arkadaşları (2012), Sokratik sorgulama yönteminin akademik başarı, eleştirel düşünme ve üst bilişsel farkındalık düzeylerine olan etkisini inceledikleri çalışmalarında, deneysel yöntem kullanmışlar; oluşturdukları kontrol ve deney gruplarına ön test- son test uygulamışlardır. Çalışma sonucunda Sokratik sorgulama yönteminin uygulandığı deney grubu öğrencilerinin program öncesi ve sonrası

akademik başarıları, eleştirel düşünme becerileri ve üst bilişsel farkındalıkları arasında pozitif yönde anlamlı bir fark olduğu görülmüştür.

Ertuğrul ve İnan (2009), yürüttükleri çalışmada Sokratik sorgulama yönteminin önemini ortaya koymayı ve Bloom'un sınıflandırılmasının bilişsel alanındaki yerini vurgulamayı amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda araştırmacılar Sokratik sorgulama yöntemini, Bloom sınıflandırmasının bilişsel alanının son üç basamağı olan çözümlenme, değerlendirme ve yaratma aşamalarına adapte edilebileceği, bu üç aşamanın Sokratik sorgulama yöntemiyle gerçekleştirilebileceği sonucuna ulaşmışlardır.

Boghossian (2012), çalışmasında Sokratik sorgulamanın aslında ne olduğuna ve bazı çalışmalarda belirtildiği gibi aslında öğrenciyi aşağılayan, utandıran bir yöntem olmadığına açıklık getirmektedir.

Chorzempa ve Lapidus (2009), hazırladıkları çalışmada daha önce yürütmüş oldukları bir Sokratik sorgulama uygulamasını sürecin basamakları şeklinde açıklamışlardır. Çalışmada uygulama öncesi hazırlıklar, uygulama süreci ve bu süreçte öğrencinin ve öğretmenin rolü ile bu süreç sonunda elde edilen kazanımlardan bahsedilmektedir.

Al- Darwish (2012), yürüttüğü çalışmada Sokratik sorgulama becerisini tecrübe etmiş yeni mezun olmuş öğretmenler ile on yıldan fazladır görev yapan ve bu beceriye hakim olmadığı düşünülen öğretmenlerin derslerini takip ederek nitel gözlem yoluyla elde ettiği verileri değerlendirmiş; çalışma sonucunda yeni ve sorgulama becerisini tecrübe etmiş öğretmenlerden bazılarının o gün işlediği konulardan ileri gitme pahasına da olsa öğrencileri sorgulamaya cesaretlendirirken, on yıldan fazla görev yapan öğretmenlerin sadece sorulara cevap beklediği görülmüştür.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması, verilerin analizi ve geçerlik ve güvenirlik çalışmalarına yer verilmiştir.

1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, ortaöğretim öğrencilerinin sokratik sorgulama becerilerini ölçmeye yönelik bir ölçek geliştirme çalışmasıdır.

2. Çalışma Grubu

Araştırma, Konya merkez ilçelerindeki ortaöğretim kurumlarında, 2013-2014 eğitim öğretim yılında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır.

Araştırma sürecinde üç ayrı gruptan veri toplanmıştır. İlk çalışma grubunu farklı bölümlerden olacak şekilde belirlenen 88 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Pilot çalışma grubu ise 257 lise öğrencisinden oluşmaktadır.

Pilot çalışma grubu bir Anadolu lisesi, bir meslek lisesi ve bir de imam hatip lisesi olarak belirlenmiş ve buradaki öğrencilerle uygulamaya gidilmiştir.

Esas uygulamanın yapılacağı liseler ise lise türleri incelenerek, oranlı küme örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Konya merkezde bulunan lise türlerine göre kümeleme işlemi yapılmış ve bu kümelerdeki lise sayısına oranla uygulama yapılacak liseler belirlenmiştir. Merkezde bulunan 20 Anadolu lisesinden %10 oranla 2 Anadolu lisesi, 23 meslek lisesinden %10 oranla 2 meslek lisesi ve 13 imam hatip lisesinden yine %10 oranla 1 imam hatip lisesi seçilmiştir. Bu liseler haricinde Konya merkezde sadece birer tane bulunan fen lisesi, sosyal bilimler lisesi ve Anadolu öğretmen lisesi de örnekleme dâhil edilmiştir.

Esas uygulama için seçilen liselerde her sınıf düzeyinden olmak üzere toplam 778 kişiye ulaşılmıştır. Ancak öğrencilerin bir kısmının teste eksik cevap vermesi ve bir kısmının da gereken özeni göstermediğinin fark edilmesi sebebiyle o veriler

analiz dışında bırakılmıştır. Analiz grubu toplam 561 kişidir. Esas uygulama grubuna ait betimsel istatistikler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: *Esas uygulama grubunun cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türüne ilişkin dağılımı*

		N	%	Toplam
Cinsiyet	Kız	286	51	561
	Erkek	275	49	
Sınıf	9. Sınıf	173	30.8	
	10. Sınıf	128	22.8	
Düzeyi	11. Sınıf	153	27.3	
	12. Sınıf	107	19.1	
Okul Adı	Mehmet Akif Ersoy Anadolu Lisesi	91	16.2	
	Konya Anadolu Öğretmen Lisesi	80	14.3	
	Konya Sosyal Bilimler Lisesi	65	11.6	
	Konya Fen Lisesi	58	10.3	
	Konya Meram Ticaret Meslek Lisesi	54	9.6	
	Adil Karaağaç Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	56	10	
	Mahmut Sami Ramazanoğlu Anadolu İmam Hatip Lisesi	95	16.9	
	Selçuklu Anadolu Lisesi	62	11.1	

3. Ölçeğin Geliştirilme Süreci

Ölçek geliştirme süreci ile ilgili alanyazın tarandığında bu sürecin çeşitli aşamalardan oluştuğu görülmektedir. Çüm (2013;64)’ ün de çalışmasında belirttiği üzere 12 başlıkta toplanan bu aşamalar şunlardır:

- Ölçeğin hangi amaçla geliştirileceğine karar verilmesi.
- Ölçülecek değişkenin kavramsal-kuramsal çerçevesinin çizilmesi
- Ölçülecek değişkenin işe vuruk tanımının yapılması.

- Kavramsal olarak tanımlanmış değişkenin davranışsal göstergelerinin bulunması.
- Ölçek geliştirme tekniğine karar verilmesi.
- Uyarıcıların ve uygun tepki kategorilerinin üretilmesi.
- Ölçeğin açıklama ve yönergesinin yazılması.
- Ön deneme (pilot) uygulamasının gerçekleştirilmesi.
- Deneme uygulamasının gerçekleştirilmesi.
- Madde ve ölçek analizlerinin gerçekleştirilmesi
- Faktör analizi ile ölçeğin yapısının oluşturulması
- Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının yapılmasıdır

Sokratik sorgulama beceri ölçeğinin geliştirilmesi sürecinde de bu adımlara dikkat dılmıştır.

Öğrencilerin sorgulama becerisini ölçmeye yönelik olan bu ölçekte öğrencilerden uygun soruyu seçmeleri beklenmektedir. Bu sebeple araştırmacı tarafından madde olarak, Paul ve Elder (2007a)'in geliştirdiği çerçeveden yararlanılarak, öğrencilerin soru sorabilecekleri paragraflar oluşturuldu ve yönergeler verildi. Bu paragraflar aracılığıyla tartışmadan kesitler sunulmuş ve öğrencilerden bu tartışmayı yöneten birer moderatör olarak paragraflara yönelik bir yönergeyle verilen üç şıktaki sorulardan en uygun olanını seçmeleri istenmiştir. Üç şıkta yer alan sorulardan birisi “en uygun” ve 2 puan, diğeri “uygun” ve 1 puan, bir diğeri ise “uygun değil” ve 0 puan olarak belirlenmiştir. Sorular A,B ve C şıklarında her maddede farklı sıralama olacak şekilde verilmiştir.

Araştırmada soru maddelerinin hazırlanabilmesi için detaylı bir alanyazın taraması yapılmıştır. Bu tarama sonucu öğrencilerin belirlenen davranışlara yönelik soru üretebilmeleri için bir tartışmadan kesitler sunan sekiz adet paragraf oluşturulmuştur. Bu tartışma paragraflarına yönelik sorulabilecek uygun soruları belirlemek amacı ile bu paragraflardan oluşan açık uçlu bir test hazırlanarak 88 üniversite öğrencisinden oluşan ilk grup ile çalışılmıştır. Öğrencilerin yönergeler doğrultusunda paragraflarda geçen konuşmalara yönelttikleri sorular incelenmiş ve bu doğrultuda maddelerde sunulacak üçer şık için sorular belirlenmiştir.

Ölçekte sunulan paragraflarda ikişer madde olmak üzere 16 madde tartışmacıların ifadelerine yönelik hazırlanmış ve 6 soru da tartışmanın kendisine yönelik sorulmak üzere hazırlanmış, böylece toplamda 22 maddelik bir havuz oluşturulmuştur. Havuzdaki madde sayısının 22 ile sınırlandırılmış olmasının sebebi ise uygulanabilirliği artırmaktır. Madde sayısının artması ile birlikte artacak olan paragraflar ölçeği uygulamanın süresi açısından, ölçeği olumsuz etkileyebileceği için havuzdaki madde sayısı 22 ile sınırlandırılmıştır. Daha sonra hazırlanan bu maddelere detaylı bir yönerge eklenerek taslak oluşturulmuştur. Taslak, pilot uygulamaya sunulmadan önce 5 lise öğrencisinden ölçeğin anlaşılabilirliği ile ilgili bilgi toplanmıştır. Öğrencilerin dönütleri doğrultusunda düzenlemeler yapılarak taslak yenilenmiştir. Hazırlanan bu taslak uzman görüşü alınmak üzere 2 program geliştirme uzmanı, 2 felsefe uzmanı ve 2 öğretmene gönderilmiştir. Bu görüşler doğrultusunda bazı maddelerde bulunan anlatım bozuklukları, anlam kargaşası yaratacak ifadeler ve öğrencilere yabancı gelecek kavramlar düzeltilmiş, şıklarda yer alan bazı sorular ise belirlenen davranışlara göre yeniden düzenlenmiştir. Taslağın son hali ile pilot uygulamaya gidilmiştir.

3.1. Pilot uygulama

Pilot grubu, Konya merkezde bulunan üç ana lise türü olan Anadolu lisesi, meslek lise ve imam hatip liselerinden rastgele birer lise seçilerek belirlenmiştir ve toplam 257 öğrenciden oluşmaktadır. 257 öğrencinin 68'i dokuzuncu sınıf (%26,5), 93'ü onuncu sınıf (%36,2), 67'si on birinci sınıf (%26,1) ve 29'u on ikinci sınıf (%11,3) öğrencisidir. Yine bu gruba 104 öğrenci (%40,5) Anadolu lisesinden, 104 öğrenci (%40,5) imam hatip lisesinden ve 49 öğrenci (%19,1) meslek lisesinden katılmıştır. Gruptaki öğrencilerin 198'i (%77) kız ve 59'u (%33) erkektir.

Pilot uygulamadan elde edilen veriler madde analizine ve geçerlik analizine tabi tutulmuş, bunun sonucunda bazı maddelerin ölçekten çıkarılması gerektiğine karar verilmiştir. Yine öğrencilerin çoğunun cevaplama sırasında sıkıntı yaşadığı maddeler gözden geçirilmiş ve en son 13 maddelik ölçekle esas uygulamaya geçilmiştir.

3.2. Esas uygulama

Ölçek, pilot çalışma ile düzenlemeye gidildikten sonra 778 öğrenciyle esas uygulamaya gidilmiştir. Uygulama bizzat araştırmacı tarafından öğrencilere yönergeler okunup gerekli açıklamalar yapılarak uygulanmıştır.

4. Verilerin Analizi

Elde edilen veriler, ölçeğin geçerlik ve güvenirlik analizinde kullanılmıştır. Verilerle yapı geçerliği, iç tutarlık analizi ve test tekrar test analizi yapılmıştır.

4.1. Ölçeğin Geçerlik Analizleri

4.1.1. Kapsam geçerliği: Kapsam geçerliğini test etmede kullanılan mantıksal yollardan biri, uzman görüşüne başvurmaktır (Büyüköztürk, 2011; 168). Hazırlanan bu ölçeğin kapsam geçerliğini sağlamak için de 2 program geliştirme uzmanı ve 2 felsefe uzmanından görüş alınmış, ölçeğin son hali bu görüşlere göre verilmiştir.

4.1.2. Yapı geçerliği: Ölçeğin yapı geçerliğinin analizi için açımlayıcı faktör analizi ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi değişkenler arasındaki ilişkilerden hareketle faktör bulmaya yönelik bir işlemdir (Büyüköztürk, 2011; 123). Doğrulayıcı faktör analizi ise daha önceden tanımlanmış ve sınırlandırılmış bir yapının, bir model olarak doğrulanıp doğrulanmadığının test edildiği bir analizdir (Çokluk ve ark., 2012; 275).

4.2. Ölçeğin Güvenirlik Analizleri

4.2.1. İç tutarlık analizi: Ölçeğin iç tutarlık analizi Cronbach alfa değeri yoluyla değerlendirilmiştir.

4.2.2. Madde analizi: Ölçekteki maddelerin analizini yapmak için madde-toplam puan korelasyonuna bakılmış ve testin toplam puanlarına göre oluşturulan alt%27 ve üst%27'lik grupların madde ortalama puanları arasındaki farklar bağımsız t-test kullanılarak sınanmıştır.

4.2.3. Test tekrar test güvenirliği: Hazırlanan ölçeklerin belli aralıklarla aynı gruba iki kez uygulanmasıyla elde edilen puanların arasındaki korelasyonun açıklanmasıdır. Süre olarak genellikle dört haftanın uygun olduğu belirtilmiştir (Büyüköztürk, 2011). Bu çalışmanın test tekrar test

güvenirliği de esas uygulama grubuna dört hafta sonra yapılan bir ikinci uygulamadan alınan verilerle yapılmıştır.

5. Ölçeğin Cevaplanması ve Puanlanması

Ortaöğretim öğrencilerinin sokratik sorgulama becerilerini ölçmeye yönelik hazırlanan bu ölçekte öğrencilerin her maddede yer alan A, B, C şıklarında yer alan sorulardan yönerge doğrultusunda en uygun soruyu seçmeleri gerekmektedir. Şıklarda yer alan bu üç sorudan biri “en uygun” soru, diğeri “uygun” soru ve sonuncusu da “uygun değil” olarak belirlenmiştir. Öğrenciler en uygun soruyu seçtiklerinde 2 puan, uygun soruyu seçtiklerinde 1 puan ve uygun olmayan soruyu seçtiklerinde 0 puan almaktadırlar. Analizler sonucu kalan 13 maddeden alınacak toplam puan 0-26 arasında değişmektedir. Ölçeğin birinci alt boyutu olan düşüncenin esasları üzerine sorgulama boyutundan alınacak toplam puan 0-14 aralığında iken ikinci alt boyut düşüncenin standartları üzerine sorgulama boyutundan alınacak toplam puan ise 0-12 arasında değişmektedir. Ölçekte yapı gereği olumsuz madde yoktur. Alınacak puanların yüksek olması sokratik sorgulama becerisinin yüksek olduğunu, düşük olması ise sorgulama becerisinin yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

1. Geçerliğe İlişkin Bulgular

1.1. Kapsam Geçerliği Bulguları

Büyüköztürk (2011), bir ölçeğin kapsam geçerliğini test etmede kullanılan mantıksal yollardan birinin, uzman görüşüne başvurmak olduğunu belirtir. Bu doğrultuda bu ölçek değerlendirmeye uygun bir hale getirilerek uzmanlara gönderilmiştir.

Her maddenin sonunda hangi alt beceriye yönelik olduğu yazılmış ve o maddenin o beceriyi ölçmek için uygun olup olmadığının “uygun” veya “düzenlenmeli” ifadelerinden birinin seçilerek belirtilmesi istenmiştir. Eğer düzenlenmesi gerektiği düşünülürse, bu konudaki önerilerini yazabilecekleri bir kutucuk da maddenin altına eklenmiştir.

Uzmanlardan gelen her bir form önce kendi içinde değerlendirilmiş, daha sonra diğer uzmanların değerlendirmeleriyle kıyaslanmıştır. Uzmanlardan gelen yorumların büyük oranda örtüştüğü görülmüştür. Formlar ve kıyaslama sonuçları değerlendirilerek maddeler düzenlenmiş ve ölçeğin kapsam geçerliği sağlanmıştır.

1.2.Yapı Geçerliği Bulguları

1.2.1. Açımlayıcı faktör analizine ilişkin bulgular

Açımlayıcı faktör analizinin yapılabilmesi için örneklem sayısının yeterli olması gerektiğini ifade eden Çokluk ve arkadaşları (2012), veri yapısının bu analiz için uygunluğunu test etmeye yönelik bir ölçüt olan Kaiser- Meyer- Olkin (KMO) testi değer sonuçları ile ilgili de şu değer sıralamasını aktarmışlardır,

- 0.50 -0.60 arasında ise “kötü”
- 0.60-0.70 arasında ise “zayıf”
- 0.70- 0.80 arasında ise “orta”
- 0.80-0.90 arasında ise “iyi” ve
- 0.90 üzerinde ise “mükemmel” olduğu şeklinde yorumlanır.

Bu çalışmanın KMO değeri de 0.82 olarak bulunmuştur. Bu da verilerin faktör analizi için uygunluk derecesinin iyi olduğunu göstermektedir.

Açımlayıcı faktör analizi için bir diğer şart ise verilerin normal dağılım göstermesidir (Çokluk ve ark., 2012). Barlett testi aracılığıyla Ki-Kare değeri hesaplanmış ve verilerin normal dağıldığı görülmüştür ($\chi^2=842.7$, $p<0.001$).

Tablo 3: SSBÖ maddeleri faktör yükleri, faktör öz değerleri ve varyans açıklama oranları

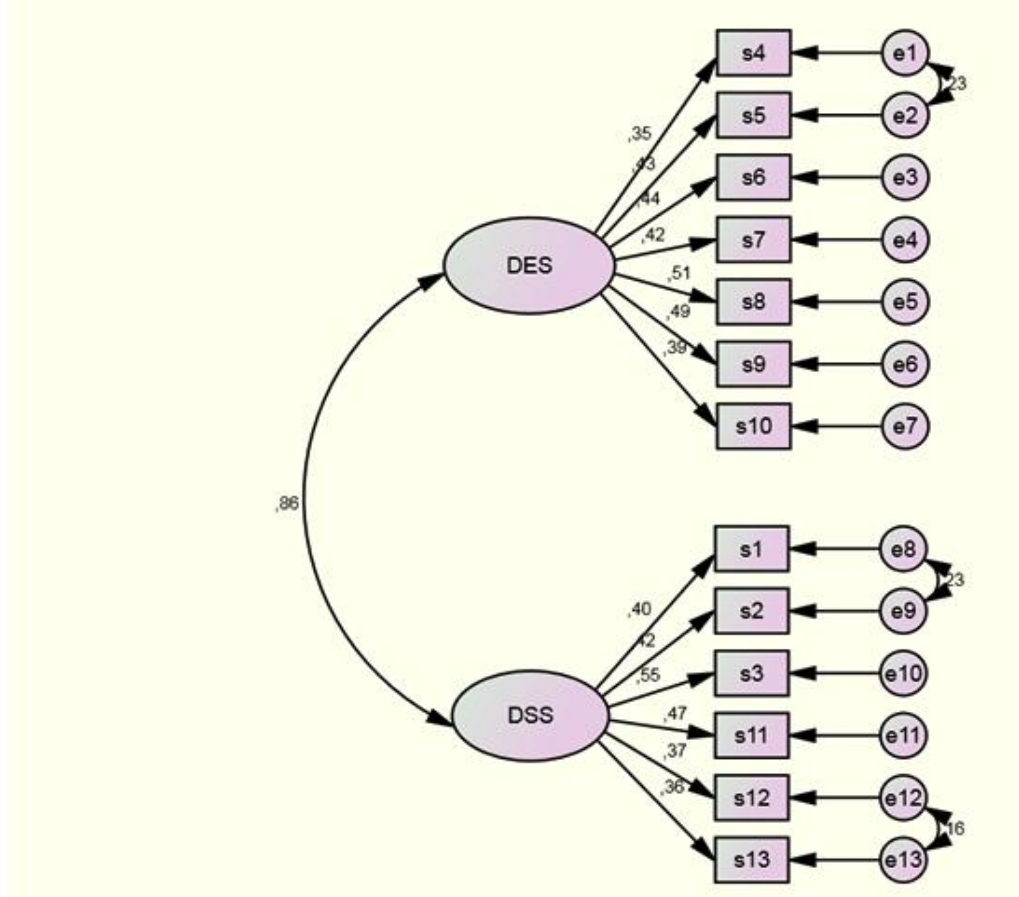
SSBÖ Alt Boyutları	Maddeler	Faktör 1	Faktör 2
Düşünce Esasları	4	0.726	
Üzerine Sorgulama	5	0.669	
	8	0.540	
	9	0.461	
	7	0.456	
	6	0.373	
	10	0.371	
Düşünce Standartları	1		0.668
Üzerine Sorgulama	2		0.655
	13		0.495
	12		0.474
	11		0.465
	3		0.463
Öz Değeri		3.149	1.196
Varyans (%)		16.92	16.51

Açımlayıcı faktör analizi ile 2 faktör elde edilmiştir. Bu faktörlerden ilki “düşünce esasları üzerine sorgulama” ikincisi de “düşünce standartları üzerine sorgulama” olarak adlandırılmıştır.

Birinci alt boyutta yedi madde yer almaktadır ve faktördeki yükleri 0.371 ile 0.726 arasında değişmektedir. Bu faktörün öz değeri 3.149, varyansı açıklama oranı %16.92’ dir. İkinci alt boyutta ise altı madde yer almakta ve faktördeki yükleri 0.463 ve 0.668 arasında değişmektedir. Bu faktörün öz değeri 1.196, varyansı açıklama oranı %16.51’ dir. Faktörlere ait maddeler, faktör yükleri, öz değerleri ve varyansı açıklama oranları Tablo 3’de verilmiştir.

1.2.2. Doğrulayıcı faktör analizi

Açımlayıcı faktör analizi yapıldıktan sonra SSBÖ'nin 2 faktörlü yapısı AMOS 19 aracılığıyla doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Analiz sonucunda hesaplanan uyum indeks değerlerinden ($\chi^2=135.24$, $p<0.001$, CFI=0.91, GFI=0.97, AGFI=0.95, RMSEA=0.045, SRMR=0.05) CFI değerinin iyi uyum göstermediği görülmüştür. CFI değerinin iyi uyum göstermesi için 0.95 ve üzeri olması gerekmektedir (Meydan ve Şeşen, 2011). Modifikasyon indeksi değerleri incelendiğinde ise bazı maddelerin (s1-s2, s4-s5, s12-13) hata kovaryansları arasında dikkate değer düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Alınan uzman görüşlerine binaen gözlenen bu yüksek hata kovaryansları modele dâhil edilerek model yeniden test edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları Şekil 2'de verilmiştir. Ölçek maddelerinin faktör yük değerleri 0.35 ile 0.55 arasında değişmektedir ve tümü istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.001$).

Şekil 2. İki faktörlü modele ilişkin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

Doğrulayıcı faktör analizi ile test edilen modele ait uyum indekslerine bakıldığında Ki-Kare değerinin ($\chi^2=72.8$, $p= .142$) anlamlı olduğu görülmektedir. Uyum indeksi değerleri RMSEA=0.02, SRMR=0.03, CFI=0.99, GFI=0.98, AGFI=0.97 ve IFI=0.99 olarak hesaplanmıştır. χ^2/sd oranı ise 1.19 olarak hesaplanmıştır (Tablo 4). Bu değerlere göre ölçeğin mükemmel uyum gösterdiği görülmektedir (Bollen, 1989; Browne ve Cudeck, 1993; Byrne, 2010; Hu ve Bentler, 1999; Kline, 2011; Tanaka ve Huba, 1985).

Tablo 4. SSBÖ uyum indeks değerleri ve uyum indekslerinin mükemmel uyum değerleri

Uyum indeksleri	Mükemmel Uyum*	Ölçek
χ^2/sd	≤ 3	1.19
IFI	≥ 0.95	0.99
RMSEA	≤ 0.05	0.02
SRMR	≤ 0.05	0.03
GFI	≥ 0.90	0.98
AGFI	≥ 0.90	0.97
CFI	≥ 0.97	0.99

*(Bollen, 1989; Browne ve Cudeck, 1993; Byrne, 2010; Hu and Bentler, 1999; Kline, 2011; Tanaka ve Huba, 1985)

Faktör analizleri sonucunda, açımlayıcı faktör analizi sonucunda iki faktörlü bu yapının toplam varyansın yüzde 33.43'ünü açıkladığı görülmüştür. Buna karşın doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen tüm değerlerin mükemmel uyum gösterdiği görülmüş, bu da ölçeğin iki boyutlu olduğunu göstermiştir.

2. Güvenirlğe İlişkin Bulgular

Ölçeklerin güvenilirliklerini ortaya koymada kullanılan en yaygın güvenilirlik katsayısı olan iç tutarlık katsayısı SSBÖ için 0.74 olarak hesaplanmıştır. SSBÖ alt boyutlarından düşünce esasları üzerine sorgulama alt boyutuna ait Cronbach alfa değeri 0.63 iken düşünce standartları üzerine sorgulama alt boyutuna ait Cronbach

alfa değeri 0.61 olarak bulunmuştur (Tablo 5). Hatcher ve Stepanski (1994) ile George ve Mallery (2003)' in de belirttiği üzere sosyal bilimler için Cronbach alfa değerinin 0.60'dan büyük olması ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Sokratik Sorgulama Beceri Ölçeğinin Cronbach Alfa Değerleri

Faktör Adı	Alfa Değeri
Düşünce Esasları Üzerine Sorgulama	0.63
Düşünce Standartları Üzerine Sorgulama	0.61
SSBÖ	0.74

Daha sonra ölçekte yer alan maddelerin kişileri ne derece ayırt ettiğini belirlemek amacıyla düzeltilmiş madde toplam korelasyonları hesaplanmış ve üst %27 ile alt %27 grupların madde ortalama puanları arasındaki farkların anlamlılığı t-test ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 6'te yer almaktadır.

Ulaşılan sonuçlar, SSBÖ'deki maddelerin düzeltilmiş madde toplam korelasyon değerlerinin 0.44 ile 0.55 arasında değiştiğini göstermektedir. Madde- toplam korelasyonunun 0.30 ve daha yüksek olan maddelerin ayırt ediciliğinin yüksek olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2011). Yine ölçeğin ayırt ediciliğini ortaya koymak için alt ve üst %27'lik grupların puan ortalamaları arasında yapılan t testi sonuçları tüm maddeler için anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir.

Tablo 6. SSBÖ faktörlerinin düzeltilmiş madde toplam korelasyonları ve üst%27 ile alt %27 puanları arasındaki t testi sonuçları

Faktör	Madde	Düzeltilmiş Madde	t
		Toplam Korelasyonu	(üst %27- alt %27)
Düşünce Esasları	s4	.44	12.03*
Üzerine Sorgulama	s5	.51	13.05*
	s6	.48	11.83*
	s7	.49	12.13*
	s8	.53	13.99*
	s9	.52	12.55*
	s10	.46	12.27*
Düşünce Standartları	s1	.49	13.57*
Üzerine Sorgulama	s2	.50	11.49*
	s3	.55	14.13*
	s11	.51	12.78*
	s12	.46	12.12*
	s13	.55	10.49*

*p<0.001

Sonraki aşama olarak da faktörlerin birbirleri ve toplamla olan korelasyonu ile faktörlere ait ortalama ve standart sapma değerlerine bakılmıştır (Tablo 7). Düşünce esasları üzerine sorgulama alt boyutu ile düşünce standartları üzerine sorgulama alt boyutu arası korelasyon 0.48 olarak hesaplanmıştır. Düşünce esasları üzerine sorgulama alt boyutu ile toplam puan arası korelasyon 0.876, düşünce standartları üzerine sorgulama alt boyutu ile toplam puan arası korelasyon 0.844 olarak bulunmuştur. SSBÖ' nin ortalama puanı 17.60 (Ss=4.88), alt boyutlardan düşünce esasları üzerine sorgulamanın ortalama puanı 9.58 (Ss=2.99) ve düşünce standartları üzerine sorgulamanın ortalama puanı 8.02'dir (Ss=2.69).

Tablo 7: *SSBÖ alt boyutları arası korelasyon ile alt boyutların ortalama puanları ve standart sapmaları*

	B1	B2	Toplam	$\bar{X}$	Ss
B1- Düşünce esasları üzerine sorgulama	1	0.480*	0.876*	9.58	2.99
B2- Düşünce standartları üzerine sorgulama		1	0.844*	8.02	2.69
Toplam			1	17.60	4.88

*Korelasyon değeri $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

Güvenirlikle ilgili son aşama olarak da ölçeğin zamana bağlı olarak ne derece kararlı ölçümle yaptığını ortaya koymak için test- tekrar test yöntemine başvurulmuştur. Ölçek dört hafta arayla 104 kişiye uygulanmış ve iki uygulamadan elde edilen puanlar arası korelasyon 0.96 olarak hesaplanmıştır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın bulgularına dayalı sonuçlara ve bu sonuçlar doğrultusunda uygulamaya yönelik önerilere yer verilmiştir.

1. Sonuç

Araştırmanın bulgularından elde edilen sonuçlar alt problemler doğrultusunda şöyle ifade edilebilir:

1. Hazırlanan 22 adet ölçek maddesinden, uzman görüşü ve önerileri doğrultusunda değerlendirilerek 13 maddelik bir ölçek oluşturulmuştur. Dört uzmandan alınan görüşler doğrultusunda ölçeğin kapsam geçerliği sağlanmıştır.
2. Yapı geçerliğini test etmek için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi birlikte kullanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizinde elde edilen iki faktörlü yapı doğrulayıcı faktör analizinde de test edilerek doğrulanmıştır.
  - a. Açımlayıcı faktör analizi için örnekleme yeterliliği .82 olarak bulunmuştur. Bu analiz sonucunda elde edilen ilk faktör altındaki yedi maddenin faktör yükleri 0.371 ile 0.726 arasında; ikinci faktör altındaki altı maddenin ise faktör yükleri 0.463 ve 0.668 arasında değişmektedir. Bu bulgulara göre ölçeğin basit ve kararlı bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. İki faktörlü bu yapının açıkladığı toplam varyans yüzdesi 33.43'tür. Birinci faktörün özdeğerinin 3.149, varyansı açıklama yüzdesinin 16.92, ikinci faktörün özdeğerinin 1.196, varyansı açıklama yüzdesinin 16.51 olduğu görülmektedir. Ölçeği oluşturan iki faktörden ilki düşünme için gerekli temel özelliklere yönelik maddeler içerdiği için “düşüncenin esasları üzerine sorgulama”, ikincisi ise düşünme için gerekli standartlara yönelik maddeler içerdiği için “düşüncenin standartları üzerine sorgulama” olarak isimlendirilmiştir.

b. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ise sonuçların mükemmel uyum gösterdiği tespit edilmiştir. Genel model uyum değeri χ^2/sd 1. 19 olarak hesaplanmıştır. Karşılaştırmalı uyum indeks değerlerinden IFI=0.99, CFI=0.99 ve RMSEA=0.02 olduğu görülmüştür. Mutlak uyum indeks değerleri GFI=0.98, AGFI=0.97 ve artık temelli uyum indeks değeri SRMR=0.03 olarak bulunmuştur.

3. Ölçeğin güvenirlik analizi sonucunda iç tutarlık katsayıları ölçek için .74, düşünce esasları üzerine sorgulama alt boyutu için .63 ve düşünce standartları üzerine sorgulama alt boyutu için .61 olarak bulunmuştur. Ölçeğin madde- toplam puan korelasyonlarının düşünce esasları üzerine sorgulama alt boyutunda .44 ile .53 aralığında, düşünce standartları üzerine sorgulama alt boyutunda .46 ile .55 aralığında olduğu görülmektedir. Maddelerin alt grup- üst grup t- test değerleri ise $p < 0.001$ değerinde anlamlı bulunmuştur.

2. Öneriler

1. SSBÖ çoktan seçmeli maddelerden oluşmaktadır. Bu konuda geliştirilecek yeni bir ölçekte açık uçlu maddelerin de bulunmasına özen gösterilerek öğrencilerin kendi sorularını kendilerinin yazması sağlanabilir.
2. Sokratik sorgulama becerisini ölçmede SSBÖ ile birlikte uygulanacak bir öz değerlendirme formu ya da yapılacak kapsamlı bir gözlem öğrencilerin bu becerilerine yönelik daha geçerli değerlendirmeler yapılmasını sağlayacaktır.
3. Sokratik sorgulama becerisi ile eleştirel düşünme becerisi arasındaki yakın ilişki göz önünde bulundurularak SSBÖ ile birlikte bir eleştirel düşünme beceri ölçeği uygulanarak daha geçerli değerlendirmeler yapılabilir.
4. SSBÖ, ortaöğretim 9-12. Sınıf öğrencileri için geliştirilmiştir. Bu düzeyin yanı sıra ortaokul ve üniversite öğrencilerinin Sokratik sorgulama becerisini ölçmek için de ölçeklere ihtiyaç vardır.
5. Sokratik sorgulama becerilerini etkileyen değişkenler tespit edilerek bunlara ilişkin çalışmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Al-Darwish, S. (2012). The role of teacher questions and the socratic method in efl classrooms in kuwait. *World Journal of Education*, 4(2), 76-84.
- Boghossian, P. (2006). Socratic pedagogy, critical thinking, and inmate education. *The Journal of Correctional Education*, 57(1), 42-63.
- Boghossian, P. (2012). Socratic pedagogy: perplexity, humiliation, shame and a broken egg. *Educational Philosophy and Theory*, 44(7), 710-719.
- Bollen, K. A. (1989). A new incremental fit index for general structural equation models. *Sociological Methods & Research*, 17(3), 303-316.
- Browne, M. W., & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. *Sage Focus Editions*, 154, 136-136.
- Büyüköztürk, Ş.(2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (13. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming (2nd ed.)*. New York: Taylor & Francis.
- Cevizci, A. (2012). *Eğitim felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Chorzempa, B. F. & Lapidus, L. (2009). Using socratic discussions in inclusive classrooms. *Teaching Exceptional Children*, 41(3), 54-59.
- Crawford, A., Saul, W., Mathews, S. R. & Makinster J.(2009). *Düşünen sınıf için öğretim ve öğrenme yöntemleri*. (Çevirenler: Pelin Atasoy, Esin Uzun Oğuz, Sami Gülgöz). İstanbul: Biltur Basım Yayın ve Hizmet.
- Çebi, B.(2006). *Sokratesçi Öğretim yaklaşımının ilköğretim türkçe eğitim programına yansımaları ve uygulamadaki durum*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş.(2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları* (2. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Çüm, S.(2013). *Türkiye’de psikoloji ve eğitim bilimleri dergilerinde yayımlanan ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarının incelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Davis, B. (1993). *Tools for teaching*. California: Jossey-Bass Publishers.
- De Bono, E.(2008). *Güzel akıl nasıl edinilir?* (2. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- De Bono, E.(2011). *Kendine düşünmeyi öğret* (3. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Demirel, Ö. (2012). *Öğretim ilke ve yöntemleri: öğretme sanatı* (19. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğanay, A ve Ünal, F.(2006). İçerik türlerine dayalı öğretim (Editör: Ali Şimşek). *Eleştirel düşünmenin öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Duman, B.(2009). *Neden beyin temelli öğrenme?* (2. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Elkind, D. H. & Sweet, F.(1997). The socratic approach to character education. *Educational Leadership*, 54(8), 56-59.
- Emir, S., Hüner, S. B. ve Uzelli, O. (2012). Sokratik sorgulama yönteminin akademik başarı, eleştirel düşünme ve üstbilişsel farkındalık düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. 2. *Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı*.27-29 Eylül 2012.
- Erdoğan, İ.(2008). *Öğrenmenin gücü*. İstanbul: Alfa.
- Erişen, Y. (2004). İlk günden başöğretmenliğe (Editör: Ş. Şule Erçetin). *Eğitimin felsefi temelleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Ertuğrul, İ. ve İnan, B. (2009). Socratic method: its role in the cognitive domain of bloom’s taxonomy and its use in advanced elt literature classes to teach plato’s republic. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(3), 119-125.
- Filiz, S. B.(2004). *Öğretmenler için soru sorma sanatı, düzeyleri, teknikleri, uygulama örnekleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Fisher, R. (1995). *Teaching children to think*. United Kingdom: Stanley Thorners Publishers Ltd.

- Garlikov, R. (2007). The socratic method: teaching by asking instead of by telling, http://www.garlikov.com/Soc_Meth.html, Erişim Tarihi: 06.12.2013.
- George, D. & Mallery, P.(2003). *SPSS for windows step by step: a simple guide and reference. 11.0 Update*. Boston: Allyn & Bacon.
- Gose, M.(2009). When socratic dialogue is flagging: questions and strategies for engaing students. *College Teaching*, 57(1), 45-49.
- Hatcher, L., & Stepanski, E.J.(1994).A step-by-step approach to using the sas system for univariate and multivariate statistics. Cary, NC: SAS Institute
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55.
- Karnes, F. A. & Stephens, K. R.(2005). *The practical strategies series in gifted education*. Texas: Prufrock Press, Inc.
- Krohn, D. (2006). Sokratik konuşma: tarih- kuram- uygulama (Derleyen: Sabir Yücesoy). *Sokratik konuşma'nın teori ve pratiği*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kline, R.B. (2011), *Principles and practice of structural equation modeling (3rd Edition ed.)*. New York: The GuilfordPress.
- Knezic, D., Wubbels, T., Elbers, E. & Hajer, M.(2010). The socratic dialogue and teacher education. *Teaching And Teacher Education*, 26(1), 1104-1111.
- Kurnaz, A. (2007). *İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde beceri ve içerik temelli eleştirel düşünme öğretiminin öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri, erişimi ve tutumlarına etkisi*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Kurnaz, A.(2012). Bilsemilerin düşünme dostu olma durumlarının öğrenci görüşlerine dayalı olarak incelenmesi. 3. *Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Bildiriler Kitabı*. 14-16 Kasım 2012.
- Maxfield, M. B. (2011). *The effects of small group cooperation methods and question strategies on problem solving skills, achievement, and attitude during*

problem-based learning, Doktora Tezi, Kent State University, College of Graduate School of Education, Ohio.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı (2006). *Türkçe 6-8. sınıflar öğretim programı ve klavuzu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı (2007). *Düşünme eğitimi dersi (6,7 ve 8. sınıf) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı (2012a). *Düşünme becerileri dersi (1-8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı (2012b). *Yaratıcı düşünme dersi (1-8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Meydan, C. H. ve Şeşen, H.(2011). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık

Özden, Y.(2011). *Öğrenme ve öğretme* (11. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Paul, R. & Elder, L.(1998). The role of socratic questioning in thinking, teaching and learning. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 71(5), 297-301.

Paul, R. & Elder, L.(2007a). *The thinker's guide to: the art of socratic questioning*. Dillon Beach, CA: Foundation for Critical Thinking Press.

Paul, R. & Elder, L.(2007b). Critical thinking: the art of socratic questioning. *Journal of Development Education*, 31(1), 36-37.

Paul, R. & Elder, L.(2007c). Critical thinking: the art of socratic questioning, part II. *Journal of Development Education*, 31(2), 32-34.

Paul, R. & Elder, L.(2008). Critical thinking: the art of socratic questioning, part III. *Journal of Development Education*, 31(3), 34-35.

- Paul, R. & Elder, L.(2010). *The thinker's guide to: the art of asking essential questions*. Dillon Beach, CA: Foundation for Critical Thinking Press.
- Saban, A.(2013). *Öğrenme öğretme süreci: Yeni Teori ve Yaklaşımlar* (6. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Sarid, A.(2012). Systematic thinking on dialogical education. *Educational Philosophy and Theory*, 44(9), 926-940.
- Sönmez, V.(2010). *Program geliştirmede öğretmen elkitabı* (16. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V.(2011). *Eğitim felsefesi* (10. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sünbül, A. M. (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Swartz, R., J. S. Parks (1994). *Infusing the teaching of critical and creative thinking into content instruction*. USA. The Critical Thinking Co.
- Tanaka, J. S., & Huba, G. J. (1985). A fit index for covariance structure models under arbitrary GLS estimation. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 38(2), 197-201.
- Taylor, C. C. W. (2002). *Sokrates / düşüncenin ustaları*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Topçu, N.(2005). *Felsefe* (2. Baskı). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Yang, Y. C., Newby, T. J. & Bill, R. L.(2005). Using socratic questioning to promote critical thinking skills through asynchronous discussion forums in distance learning environments. *American Journal of Distance Education*, 19(3), 163-181.

EKLER

EK-1: SOKRATİK SORGULAMA BECERİ ÖLÇEĞİ

Değerli Katılımcı,

Bu ölçek, “Ortaöğretim 9-12. Sınıf Öğrencilerinde Sokratik Sorgulama Becerisi Testi Geliştirilmesi Çalışması” başlıklı yüksek lisans tez çalışması kapsamında, ortaöğretim öğrencilerinin Sokratik sorgulama becerisinin belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Vereceğiniz yanıtlar ölçeğin güvenilirlik analizinde kullanılacaktır. Ölçeğe ayırdığınız zaman, gösterdiğiniz ilgi ve katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Elif Nur BOZER

Yüksek Lisans Öğrencisi

Cinsiyetiniz: Kız ( ) Erkek ( )

Sınıfınız: 9( ) 10( ) 11( ) 12( )

Ölçek kapsamında kendinizin bir tartışma yöneticisi olduğunu düşünün. Bir tartışma yöneticisi tartışmanın sağlıklı sürdürülmesi için gerekli yerlerde sorular yöneten kişidir. Ölçek boyunca en uygun soruları seçmeniz beklenmektedir. 12 ve 13. sorularda size yöneltilen sorular doğrultusunda en uygun soruyu seçmeniz gerekir. Paragraflı olan sorularda ise tartışmacılar Ahmet Bey ve Bülent Bey fikirlerini ifade etmişlerdir. Sizlerden istenen onların ifadelerine yönergeler doğrultusunda seçeneklerde verilen sorulardan en uygun olanını seçmenizdir. Okuyacağınız paragraflar ise tartışmadan alınan belli başlı bölümlerdir. Tartışmanın tamamını yansıtmamaktadır.

*Katılımcıların aşağıdaki görüşlerini dinlediniz. Bu görüşlere göre tartışmayı **kisisel görüşlerden uzaklaştırmak** ve **görüşlerini güçlendirmelerini** istiyorsunuz.*

Ahmet Bey: Teknoloji kolaylık demektir. Kolaylık da bana göre günümüz insanın en çok istediği şey. O yüzden bence teknoloji eşittir mutluluk desem abartmış olmam. Olmazsa olmaz bir şey teknoloji. Bence çok fazla da direnmemek lazım teknolojiye çünkü istesenez de istemesenez de mahsullerinden faydalanıyorsunuz. Hem elektriğin de bir teknoloji ürünü olduğunu düşünürsek teknolojinin olmadığı yerde hayat da yok diyebilirim.

Bülent Bey: Son cümle çok iddialı oldu sanki. Geçmişe gitmeden günümüzde bile örnekler vardır elektrik dahi olmadan yaşayanlara. O zaman burada “hayat” kavramını nasıl algıladığımız ortaya çıkıyor. Bence çok da abartmayalım çünkü onunla ya da onsuz bir şekilde devam ediyor hayat. Mesele onun varlığında, mutlu muyuz değil miyiz? Şimdi geçmişi düşünecek olursak ninelerimiz dedelerimiz elektrik bile olmadan yaşamışlar ama mutlularmış değil mi? Elleri avuçlarında yokmuş ama yine de mutlu günlerinden bahsederler.

Ahmet Bey: Şimdi ben de burada “teknoloji” algımızı sorgulayabilirim. Teknoloji kolaylıktır. Bence o zamanında kendine göre teknoloji vardı. Şimdi ilerlemiş bir teknolojiye sahibiz ve bence gelecekte daha da ilerleyen teknoloji ile şu an kullandığımız aletler bile ilkel kalabilir.

*1. Yönergeye göre **Ahmet Bey’e** sorulması gerektiğini düşündüğünüz soruyu seçiniz.*

- A. Gördüğüm kadarıyla söyledikleriniz daha çok şahsi fikirleriniz. Teknoloji ve mutluluk arasındaki ilişki ile ilgili düşüncelerinizi tarafsız şekilde yeniden ifade etmeniz mümkün mü, örnek gösterebilir misiniz?
- B. Siz bir alet geliştirecek olsanız hayatınızda kolaylık sağlayacak ilk neyi yapmak isterdiniz?
- C. Teknoloji gerçekten de her zaman kolaylık mıdır, zorluk çıkardığı olmuyor mu bazen?

*2. Yönergeye göre **Bülent Bey’e** sorulması gerektiğini düşündüğünüz soruyu seçiniz.*

- A. Geçmişe özlem duyuyorsunuz sanırım, bunun nedenini bizimle paylaşabilir misiniz?
- B. Sizce geçmişteki insanların mutluluğunun temel nedeni teknolojisinin gelişmemiş olması mı?
- C. “Hayat” kavramı ile ilgili farklı algıların olabileceğini vurguladınız, siz nasıl tanımlıyorsunuz?

*Katılımcılarınız tartışma sırasında aşağıdaki görüşleri belirtmişlerdir. Siz Ahmet Bey’in söylediklerini bir cümle ile özetleyip **onayını almak** istiyorsunuz. Bu doğrultuda aşağıya söylenenleri net olarak ifade eden cümleyi seçiniz.*

Bülent Bey: Teknolojinin gelişimi ile artan hastalıkları düşündüğümüzde bile savunduğum tezde ne kadar haklı olduğumu düşünüyorum. Artan hastalık artan mutsuzluktur. Bugün maalesef teknoloji yarar getiriyor gibi görünse de ürettiği radyasyon, kimyasal atıklar vs. ile getirdiği zarar daha fazladır.

Ahmet Bey: E peki hastalıkların tedavisi konusunda ne düşünüyorsun? Sence koca karı ilaçları tedavi yöntemi olarak yeterli miydi? Eskiden hastalık yok muydu? Elbette vardı. Şimdi artmış gibi görünmesi insanların tedavi imkânı bulmasından kaynaklanıyor. Teknolojinin gelişmesi sayesinde insanlar hasta olduklarını fark edip tedavi oluyor belki de çoğu kez erken ölümden kurtuluyor. Yaşanabilecek en büyük mutsuzluklardan biri de bir yakını kaybetmektir. Sevdiğin bir insanın tedavi sonucu sağlığına kavuşması kadar büyük mutluluk olamaz sanırım.

*3. Ahmet Bey’in söylediklerini net olarak ifade eden **en uygun** cümle aşağıdakilerden hangisidir?*

- A. Koca karı ilaçlarının zararlı olduğunu ve fayda sağlamadığını düşünüyorsunuz.
- B. Hastalıklar olmasa insanların mutluluğunun artacağını düşünüyorsunuz.
- C. Hastalığın eskiden de şimdiki kadar çok olduğunu ama şimdi en azından teşhis ve tedavi imkânı olduğunu ifade ediyorsunuz.

<p><i>Katılımcularınız tartışma sırasında aşağıdaki görüşleri belirtmişlerdir. Tartışmacıların bu görüşlerini <u>daha net bir şekilde ifade edip, söylemek istediklerini <u>açıkça ortaya koymalarını</u> sağlamak amacıyla hangi soruları sorabilirsiniz?</u></i></p>
<p>Ahmet Bey: Büyük şehirlerde insanların mutsuz olmasının en büyük nedenlerinden biri de zamanı verimli kullanamamalarıdır. İşlerini yetiştirmek için çok daha fazla zamana ihtiyaçları vardır. Gündüzün uzaması, gecenin kısılması da insanların elinde olmadığına göre başka yollarla gün daha verimli hale getirilebilir. Ulaşım konusunda örneğin, hızlı trenler iki şehir arası otobüste harcanan zamanı yarıya indirdi.</p>
<p>Bülent Bey: Söylediklerinde doğruluk payı olabilir ancak gözden kaçırdığım noktalar da var. Şöyle düşünelim, neden köydeki insan değil de şehirdeki insan daha çok zamana ihtiyaç duyar? Köydeki insan için zaman yeterlidir. İşin büyük kısmını yılın belli vakti yoğun olarak yapar kalan kısmını da zamana yayarak halleder. Şehirde her mevsim yoğunluk var ve bu yoğunluk insanları mutsuzluğa sürüklüyor.</p>
<p>4. Ahmet Bey'e görüşlerini daha net hale getirebilmesi için soracağınız <u>en uygun</u> soruyu aşağıdan seçiniz.</p>
<p>A. Peki, küçük şehirlerde zaman kullanımı konusunda ne düşünüyorsunuz?</p> <p>B. Anladığım kadarıyla teknolojinin insanların zamandan tasarruf etmelerini sağladığını düşünüyorsunuz. Bu düşüncenizi biraz daha açabilir misiniz?</p> <p>C. Sözlere göre teknolojinin hiçbir şekilde vakit kaybına yol açmadığını anlayabilir miyiz?</p>
<p>5. Bülent Bey'e görüşlerini daha net hale getirebilmesi için soracağınız <u>en uygun</u> soruyu aşağıdan seçiniz.</p>
<p>A. Söylediklerinizden, teknolojinin daha çok zamana ihtiyaç duymaya sebep olduğunu düşündüğünüzü anladım. Bu konuda başka bir yorum getirebilir misiniz?</p> <p>B. Köydeki insanlar daha mı çok çalışıyorlar sizce?</p> <p>C. Köydeki insanlar neden çok daha fazla zamana ihtiyaç duymuyor olabilirler?</p>

<p><i>Katılımcılar tartışma sırasında aşağıdaki görüşleri belirtmişlerdir. Tartışmacıların bu görüşlerine dayanarak onlara hangi soruları sorarsınız?</i></p>
<p>Ahmet Bey: Artık teknolojinin gelişiminin önüne geçmek imkânsız hale geldi. Zararı ya da yararı gözetilmeksizin ilerliyor. Geliştirilen her ürün bir sonraki ürünün daha gelişmiş olması için basamak teşkil ediyor. Bir zamanlar hayal edemediğimiz, o kadar da olmaz dediğimiz şeyler şu an ete kemiğe bürünmüş şekilde karşımızdalar. Bu hayatımızın kolaylaştırıldığını işaretidir ki bu da kendine vakit ayıran mutlu insanlara işaret eder.</p>
<p>Bülent Bey: Doğru, hatta eminim ki şu an bizim hayal edemediğimiz şeyler de gelecekte icat edilecek. Artık teknolojinin ilerlemesini engellemek imkânsız hale geldi. Bu yüzden gelişmesine yön verilmesi gerekir ki ortaya teknolojinin içinde boğulan daha fazla mutsuz insan çıkmasın.</p>
<p>6. Her iki tartışmacıya da yöneltebileceğiniz <u>en uygun</u> soruyu aşağıdan seçiniz.</p>
<p>A. Görüyorum ki ikiniz de teknolojinin hızla ilerlemekte olduğu konusunda hemfikirsiniz. Bu düşüncenizi örneklerle açıklayabilir misiniz?</p> <p>B. Peki, “o kadar da olmaz” dediğiniz halde şu an kullandığınız her hangi bir teknolojik gelişmeyi bizimle paylaşır mısınız?</p> <p>C. Gelecekte ne tür teknolojik aletler kullanmak istersiniz?</p>
<p>7. Bülent Bey'e tartışmanın amacı doğrultusunda soracağınız <u>en uygun</u> soruyu aşağıdan seçiniz.</p>
<p>A. Teknolojinin gelişmesinin engellenemez hale gelmesi sizi korkutmuş gibi, haklı mıyım?</p> <p>B. Hayal ettiğimiz ya da edemediğimiz birçok şeyin icat edilecek olması kötü bir şey mi?</p> <p>C. Teknolojinin gelişmesine yön vermekten bahsettiniz. Yön vermek derken neyi kast ettiniz, nasıl bir yönlendirme ile teknolojinin mutluluğa olan etkisini değiştirebilirsiniz?</p>

Katılımcılarınız tartışma sırasında aşağıdaki görüşleri belirtmişlerdir. Katılımcıların tam olarak ne söylemek istediğini net olarak ortaya çıkaracak sorular sorulması gerekmektedir.

Bülent Bey: Aklıma gelen bir örneği paylaşayım. Bir arkadaşım bir kongre için yurtdışına çıkmıştı. Yemekten sonra ellerini yıkamak üzere lavaboya gittiğinde musluğu kullanabilmek için dakikalarını harcamış. Musluk o kadar teknolojikmiş ki nasıl kullanacağını bilememiş. Sıkıntılı bir durum oluşturur böyle şeyler. Düşünsenize acil bir durum olsa elinizi bile yıkayamayacaksınız.

Ahmet Bey: Bir kereye mahsus olan şeylerin savunma adına iyi birer tez olduğunu düşünmüyorum. Eminim ki bir dahaki gidişinde öğrenmiş olacağı için daha önce harcadığı vakti telafi edecektir.

8. **Bülent Bey'in söylemek istediğini net olarak ortaya çıkaracak en uygun soruyu aşağıdan seçiniz?**

- A. Böyle bir durumda siz olsanız ne yapardınız Bülent Bey?
- B. Bir kere olumsuzluk yaşanması o aletin kötü olduğu anlamına gelir mi?
- C. Teknolojinin hayatımızı karmaşık bir hale getirdiğini mi ima ediyorsunuz?

9. **Ahmet Bey'in söylemek istediğini net olarak ortaya çıkaracak en uygun soruyu aşağıdan seçiniz?**

- A. Böyle bir durumla karşılaşmak sizin canınızı sıkırmaz mıydı?
- B. Teknolojinin defalarca kullanıldığı zaman fayda sağladığına inandığınızı düşünebilir miyiz?
- C. Bülent Bey bu duruma ek olarak ne söylese sizi inandırır?

Katılımcılarınızın aşağıdaki konulardan bahsettiklerini gördünüz. Tartışmayı sağlıklı bir şekilde sürdürmek için Ahmet Bey'e hangi soruları sorarsınız?

Ahmet Bey: Teknolojinin gelişmesi ile uzayla ilgili merak ettiklerimizi de öğrenmeye başladık. Dünyadan başka gezegenlerin olduğunu, yıldızlara olan uzaklığımızı, güneş ve ay hakkında bir sürü şey öğrendik. Hatta uzayda da hayat olup olmadığına dair araştırmalar yapabiliyoruz. Gelecekte belki herkes uzaya tatile gidebilecek.

Bülent Bey: Merak ettiklerimize cevap olması konusunda haklısın yalnız tatil konusunda biraz fazla hayalci davrandığını düşünüyorum. Tatil kavramını sorgulamak gerekir bu durumda. İnsanlar tatili, yoğun iş temposundan kurtulmak için bir hava değişikliği olarak düşünürler. Uzayda hava yok, rahat hareket etme imkânı bile yok. Görüp gelmiş olmak için gitmek ayrı bir mevzu ama tatilini orda harcamak diye bir durum söz konusu olacağına benzemiyor.

10. **Ahmet Bey'e yönelteceğiniz en uygun soruyu aşağıdan seçiniz.**

- A. Uzayla ilgili merakınızın giderilmesinden memnun gibisiniz. Peki, bu konuda mutluluk ile ilgili ne eklemek istersiniz sözlere?
- B. Uzayla ilgili merakınızın giderilmesinde teknoloji tek başına yeterli olduğuna inanıyor musunuz?
- C. Uzayda tatil hakkında somut örnekleriniz var mı?

Katılımcılarınızın aşağıdaki konulardan bahsettiklerini gördünüz. Katılımcılardan Bülent Bey'in bu görüşü ile ilgili görüşünü güçlendirecek hangi soruları sorarsınız?

Bülent Bey: İnternetin gözdesi sosyal medyayı düşünelim. 2012 Kasımında açıklanan verilere göre Türkiye de sosyal medya (facebook, twitter, vb.) kullanıcıları günde ortalama 8,6 saat sosyal ağlarda geziniyorlar. Sosyal ağlarda geçirilen bu vakit gerçek hayatta asosyallığın göstergesidir. İnsanların içinde yaşayıp onlarla iletişim halinde olmamak hem çevresindekilere hem de kendine zarardır. Düşünün, çocuğuyla iletişime geçemeyen anne babalar var. Bu bir çatışma sebebidir çocuk ve ebeveyn arasında. Çatışmanın olduğu yerde mutluluktan ne kadar söz edebiliriz?

Ahmet Bey: Sosyal medya deyip kötülemek gerek, sonuçta o da içinde sosyalliği barındırıyor. Bu gün birçok konuda gençler sosyal medyayı kullanıyor özellikle de herhangi bir konuda organize olmak gerekirse. Sivil toplum kuruluşlarını düşünelim. Bir program, göster veya eylem olduğunda ilk olarak Facebook adlı ağda duyurulmuyor mu? Kitlelere ulaşmayı, istediğini elde etmeyi kolaylaştıran bir sistem nihayetinde.

11. **Bülent Bey'in görüşlerini güçlendirmelerine yönelik soracağımız soruyu seçiniz.**

- A. Sanal hayatta sosyallik gerçek hayatta her zaman asosyallığı getirir sonucunu çıkarabilir miyiz cümlelerinizden? Tam olarak açar mısınız bize bunu?
- B. Aile içi iletişimsizlik her zaman çatışmaya mı sebep olur?
- C. Teknolojinin sınırlı kullanılması gerektiğini mi inanıyorsunuz?

12. **Şimdiye kadar söylenenlerden hareketle kesin bir bilgiye ulaşmak için aşağıdaki sorulardan hangisini sormanız en uygundur?**

- A. Sonuç olarak teknolojik gelişmeler durduğunda veya teknoloji hayatımızdan çıktığında mutluluğumuz etkilenir mi?
- B. Teknoloji ile mutluluk arasındaki olumlu veya olumsuz ilişkiyi ortaya koyan fikirler yeterli kanıtı sahip miydi?
- C. Teknolojinin kolaylık olduğu her zaman söylenebilir mi?

13. **Tartışmayı sonlandırmak istiyorsunuz, sizce en uygun soru aşağıdakilerden hangisidir?**

- A. Mutluluk kavramının göreceli oluşu tartışmayı nasıl etkilemiştir?
- B. Tartışılan konulardan hareketle teknolojinin belirli şartlar dâhilinde insanları mutlu ettiği söylenebilir mi?
- C. Teknolojinin kullanımı konusunda dikkat edilmesi gereken noktalar olduğu belirtildi, bu da yeni bir tartışma konusu olarak değerlendirilebilir mi?

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	ELİF NUR BOZER	İmza:	
Doğum Yeri:	GİRESUN		
Doğum Tarihi:	28.01.1989		
Medeni Durumu:	Bekar		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Akşemsettin İlköğretim Okulu		Konya	1995-2003
Lise	Konya Atatürk Anadolu Öğretmen Lisesi		Konya	2003-2007
Lisans	İstanbul Üniversitesi	İngiliz Dili Eğitimi	İstanbul	2007-2009
	Selçuk Üniversitesi	İngiliz Dili Eğitimi	Konya	2009-2011

Tel:	332 3238220 / 5738			
Adres	Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Meram / Konya elifnurbozer@gmail.com			